

Klastry v plynné fázi: techniky tvorby a detekce

Ondřej Votava

*Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského
AV ČR*

Obsah

- A) Zavedení základních pojmů**
- B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích**
- C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích**

Obsah

A) Zavedení základních pojmů

- Mikroskopický pohled
- Makroskopický (termodynamický) pohled

B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích

C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích

Obsah

A) Zavedení základních pojmů

B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích

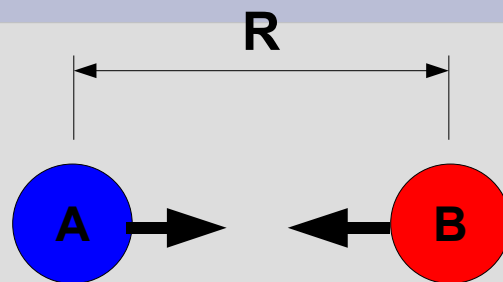
- **Dynamika supersonické expanze**
- **Kondenzace v molekulových paprscích**

C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích

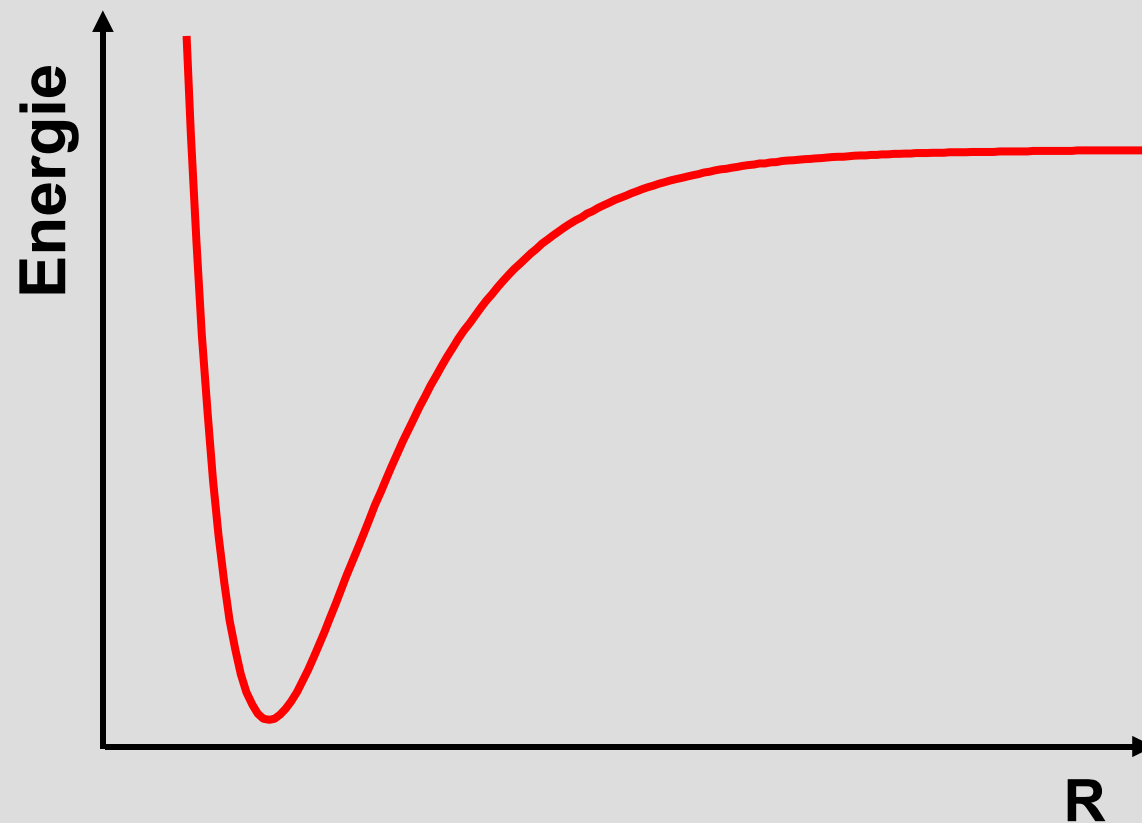
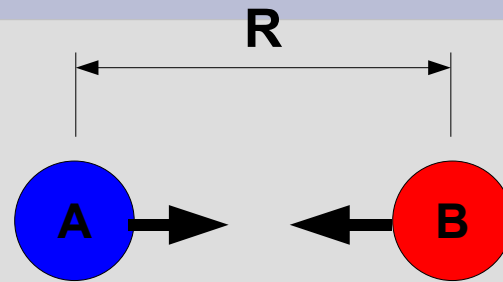
Obsah

- A) Zavedení základních pojmů**
- B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích**
- C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích**
  - **Hmotová spektrometrie**
  - **Optické metody - spektroskopie**

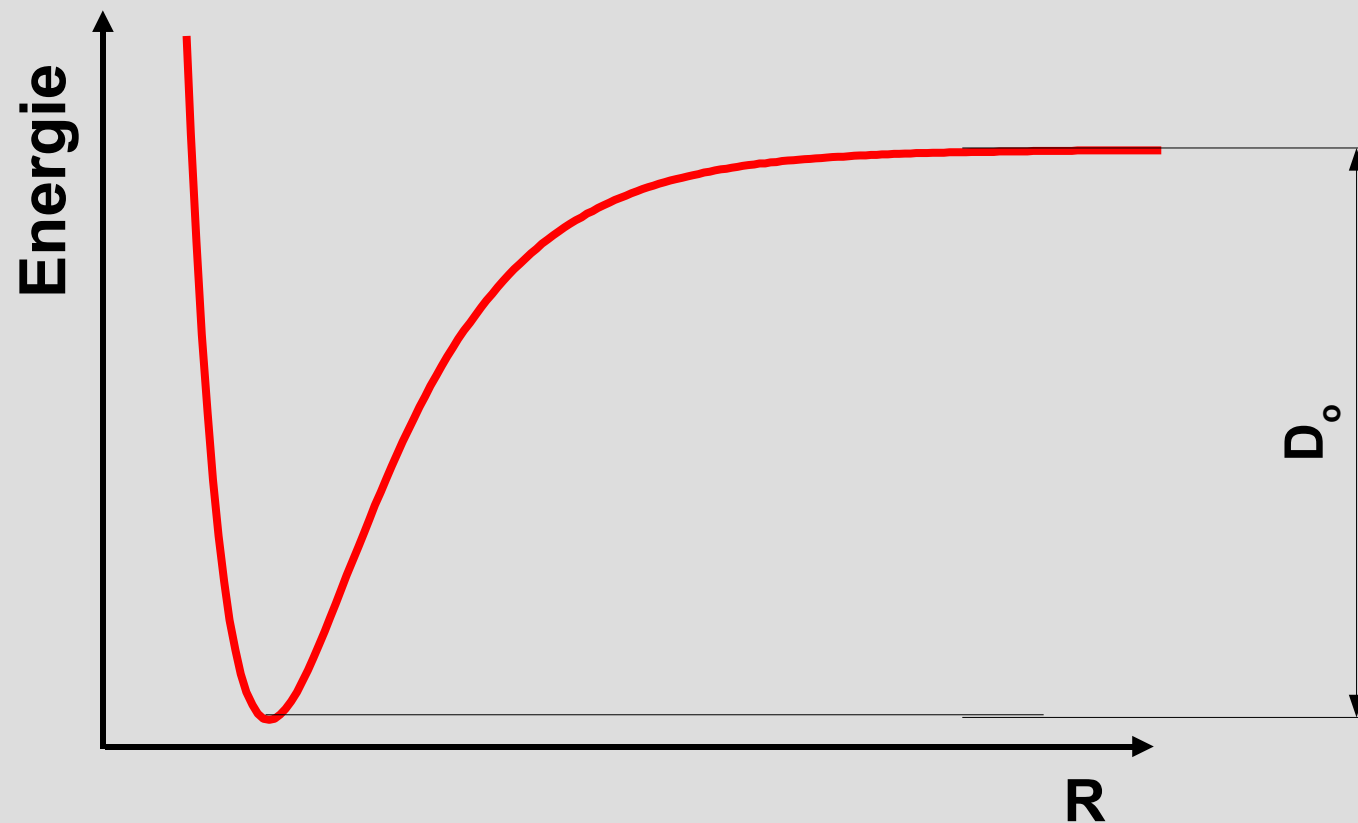
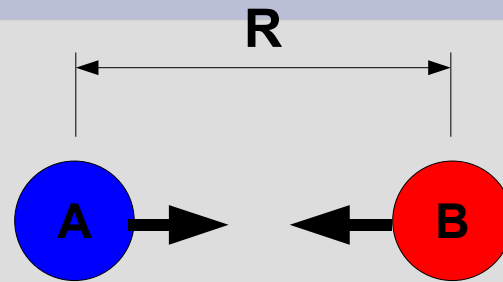
Slabé mezimolekulové síly

Slabé mezimolekulové síly

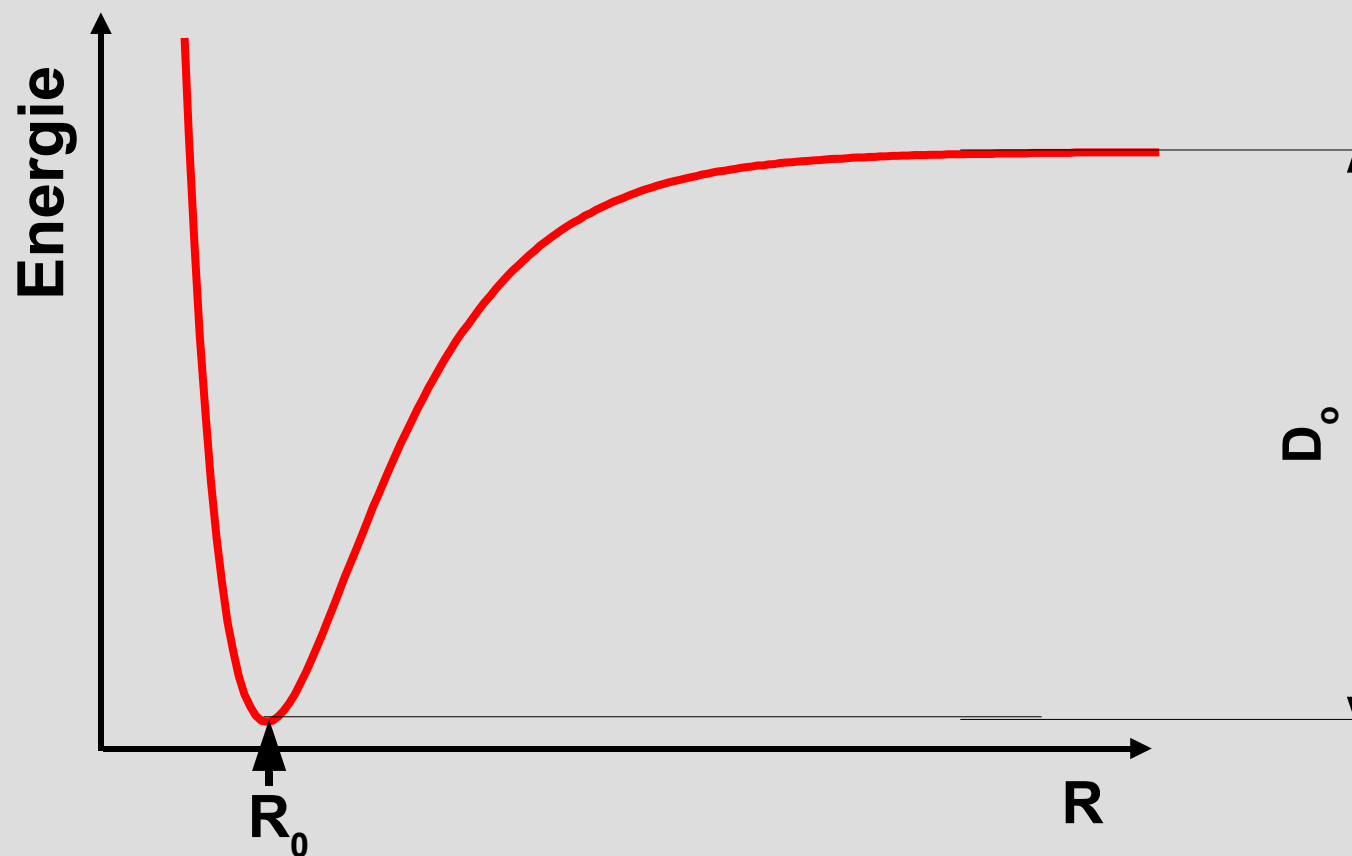
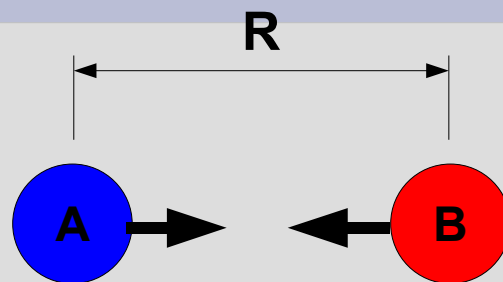

Slabé mezimolekulové síly

Slabé mezimolekulové síly

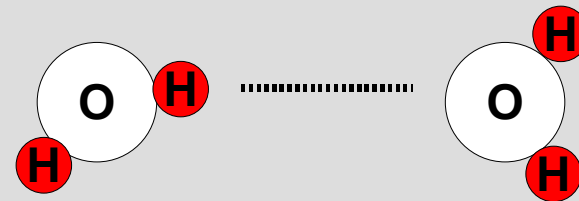

Slabé mezimolekulové síly

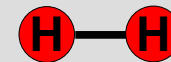
van der Waalsovské síly (~1kJ/mol)

Vodíkové vazby (~10kJ/mol)

Kovalentní vazby (~100kJ/mol)

Elementární kroky tvorby klastrů

Tvorba dimeru

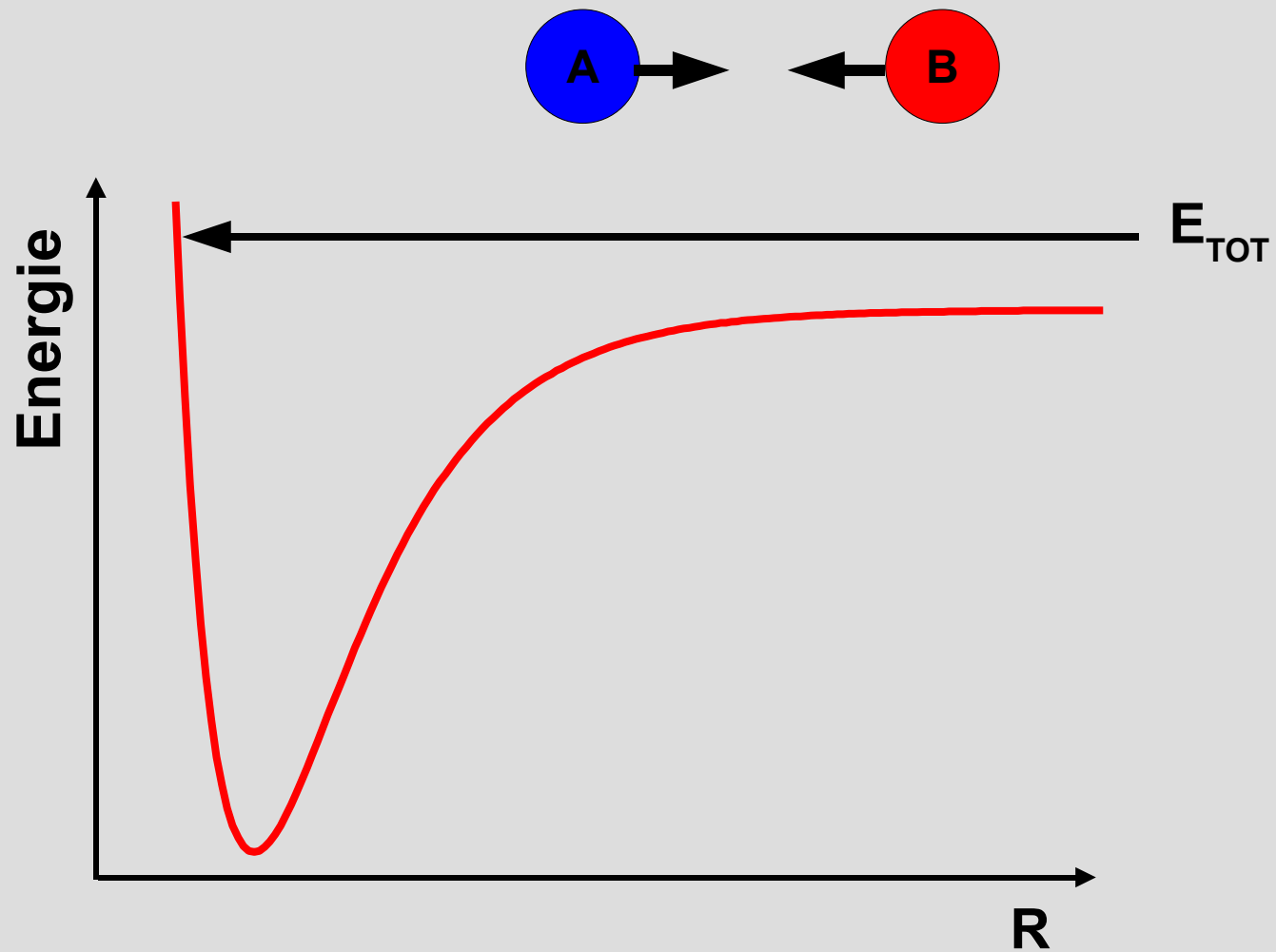

Tvorba trimeru

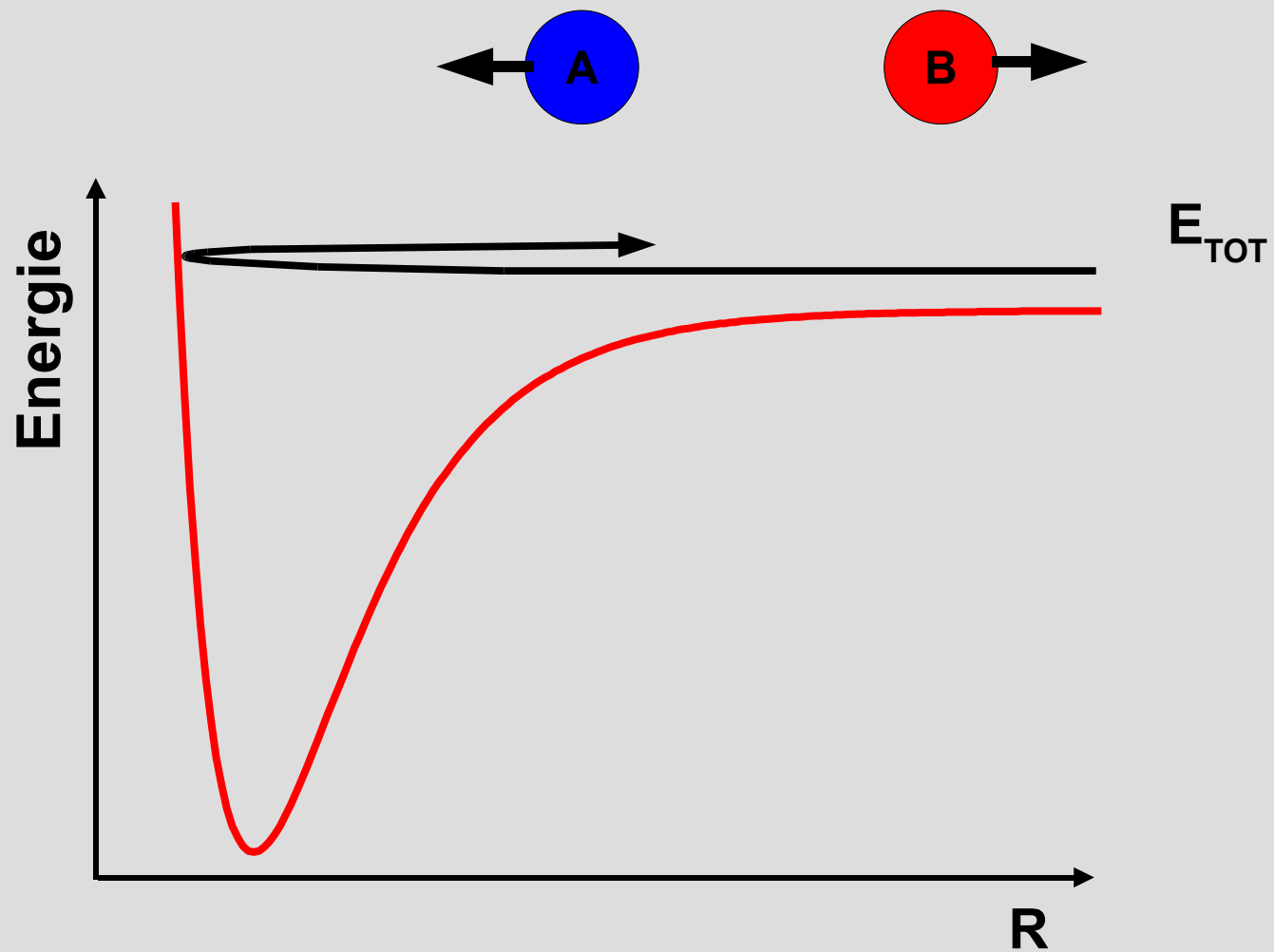
⋮

⋮

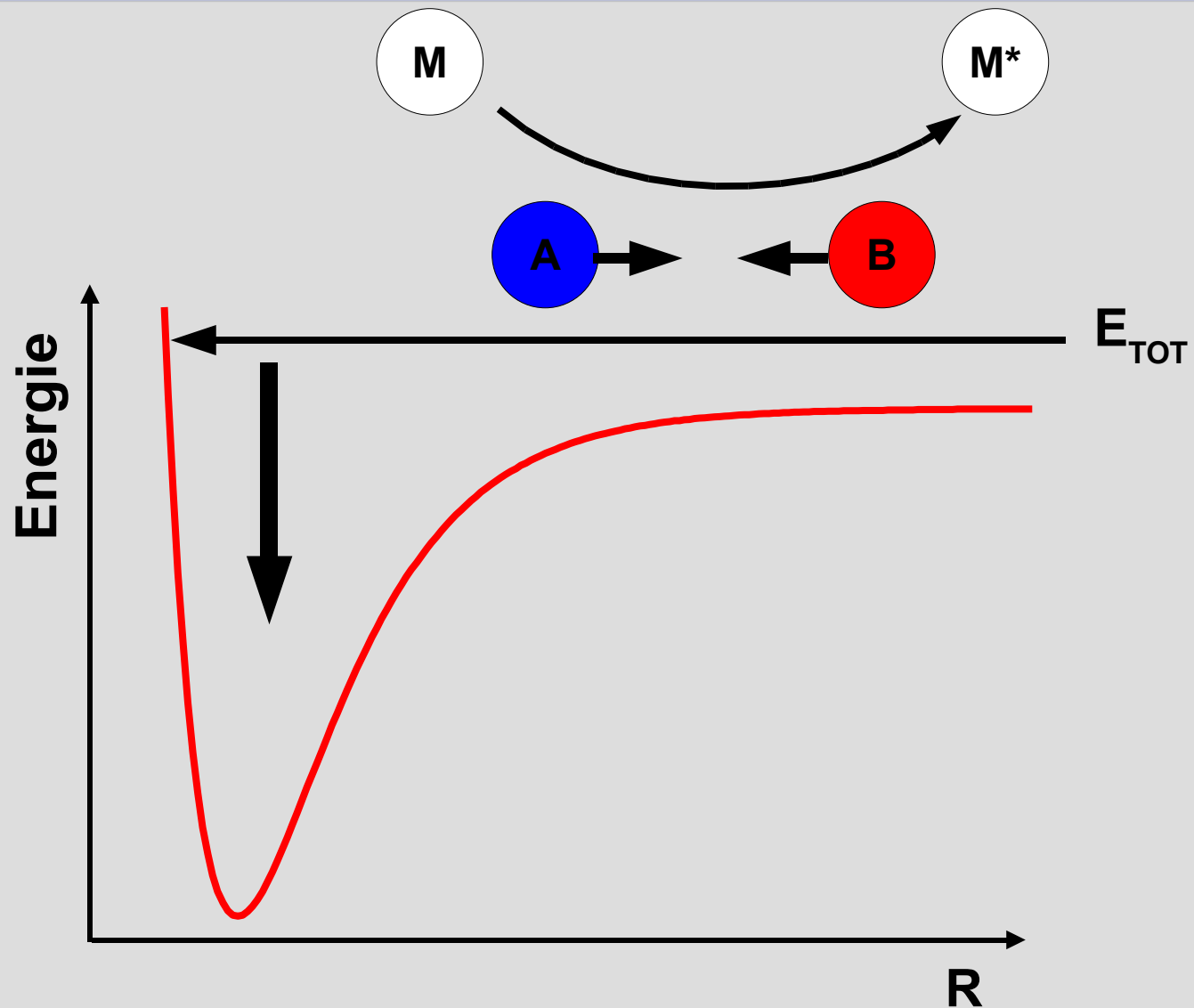
Elementární kroky tvorby klastrů

Elementární kroky tvorby klastrů

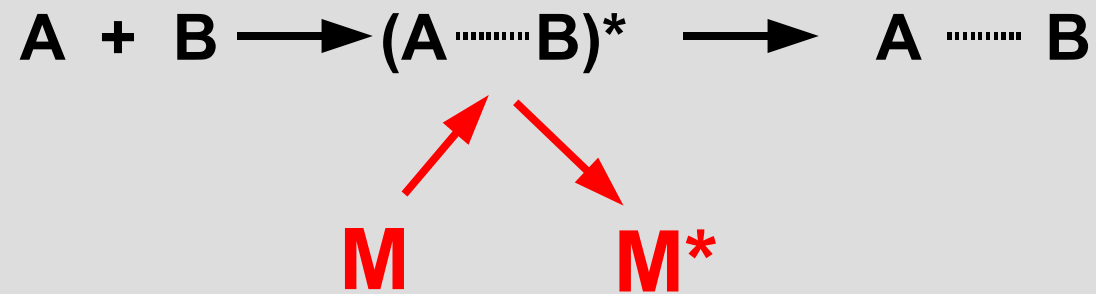
Elementární kroky tvorby klastrů

Elementární kroky tvorby klastrů

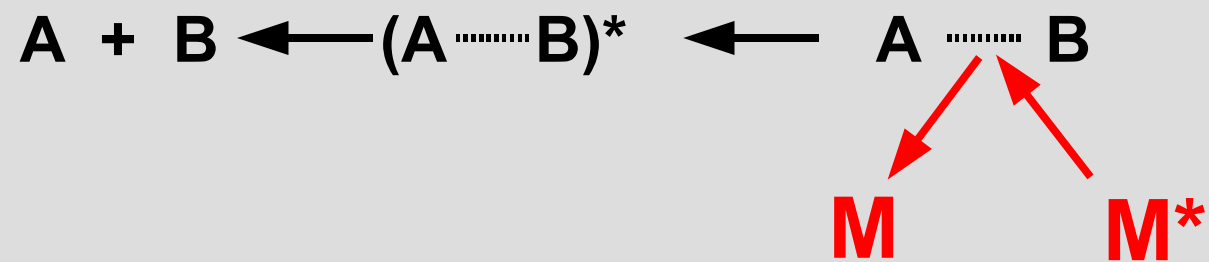
Elementární kroky tvorby klastrů

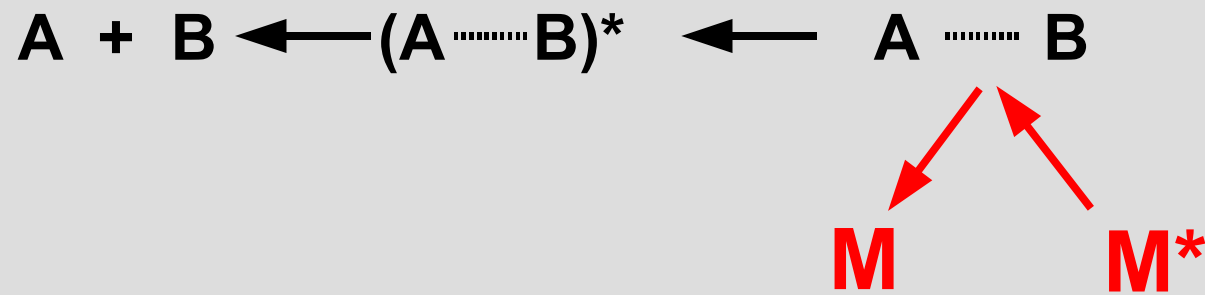
Pro stabilizaci klastrů jsou zapotřebí **trojčásticové** srážky

Elementární kroky tvorby klastrů

Elementární kroky tvorby klastrů

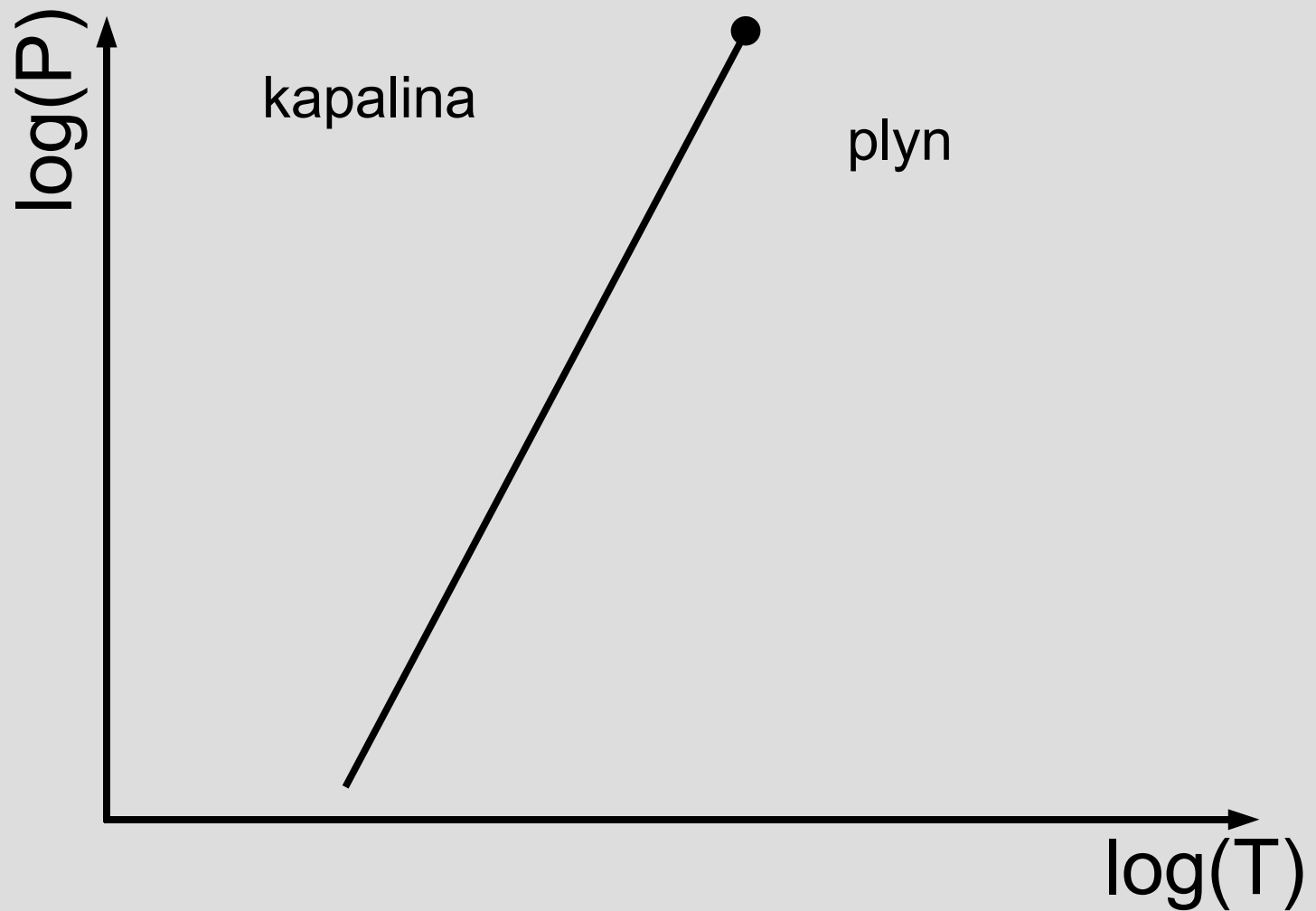

$E_{\text{kol}} \sim k_B T > D_0 \longrightarrow$ **Převládá disociace**

$E_{\text{kol}} \sim k_B T < D_0 \longrightarrow$ **Převládá asociace $\longrightarrow$ KLASTROVÁNÍ**

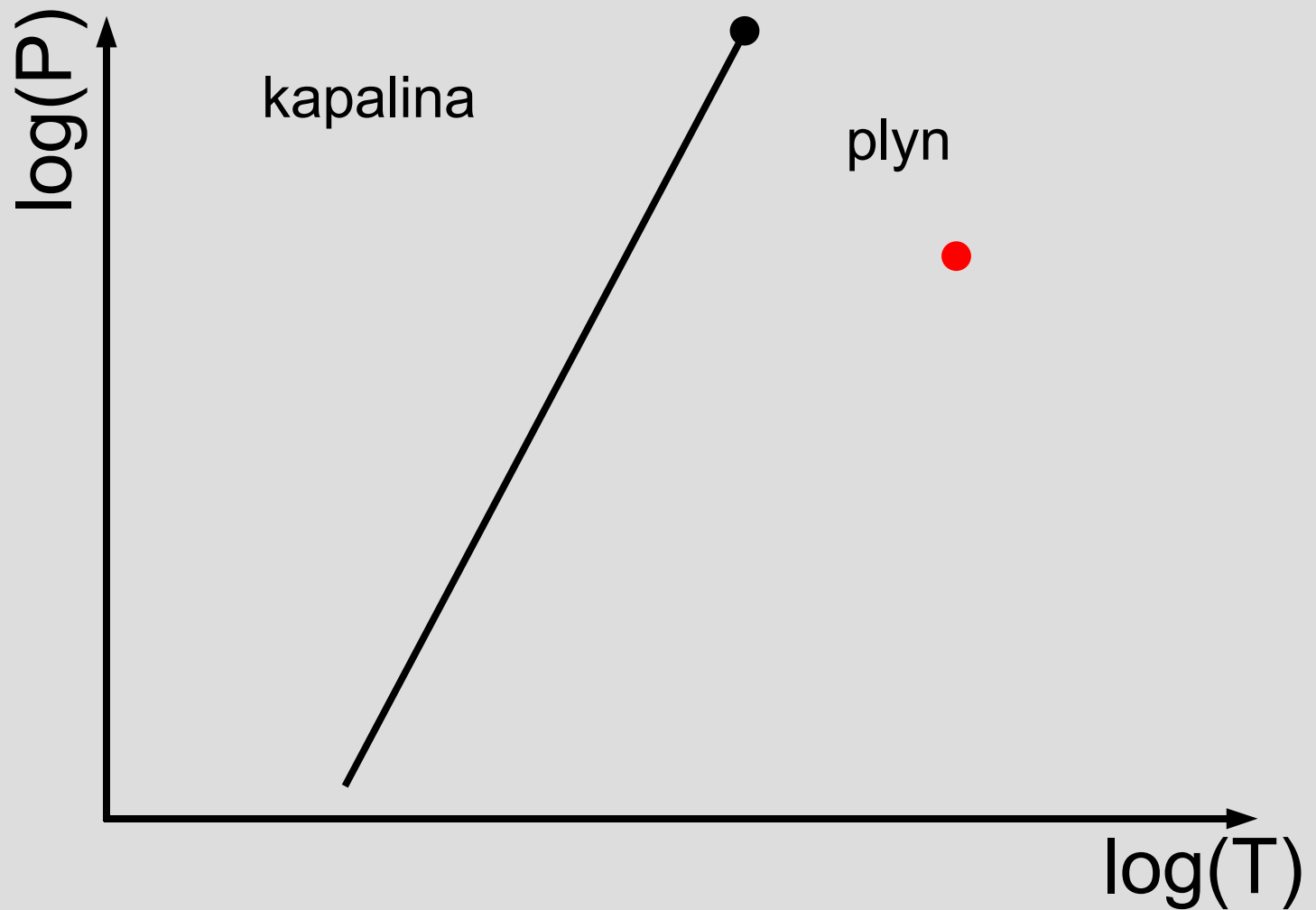
Tvorba klastrů: termodynamický pohled

P-T diagram

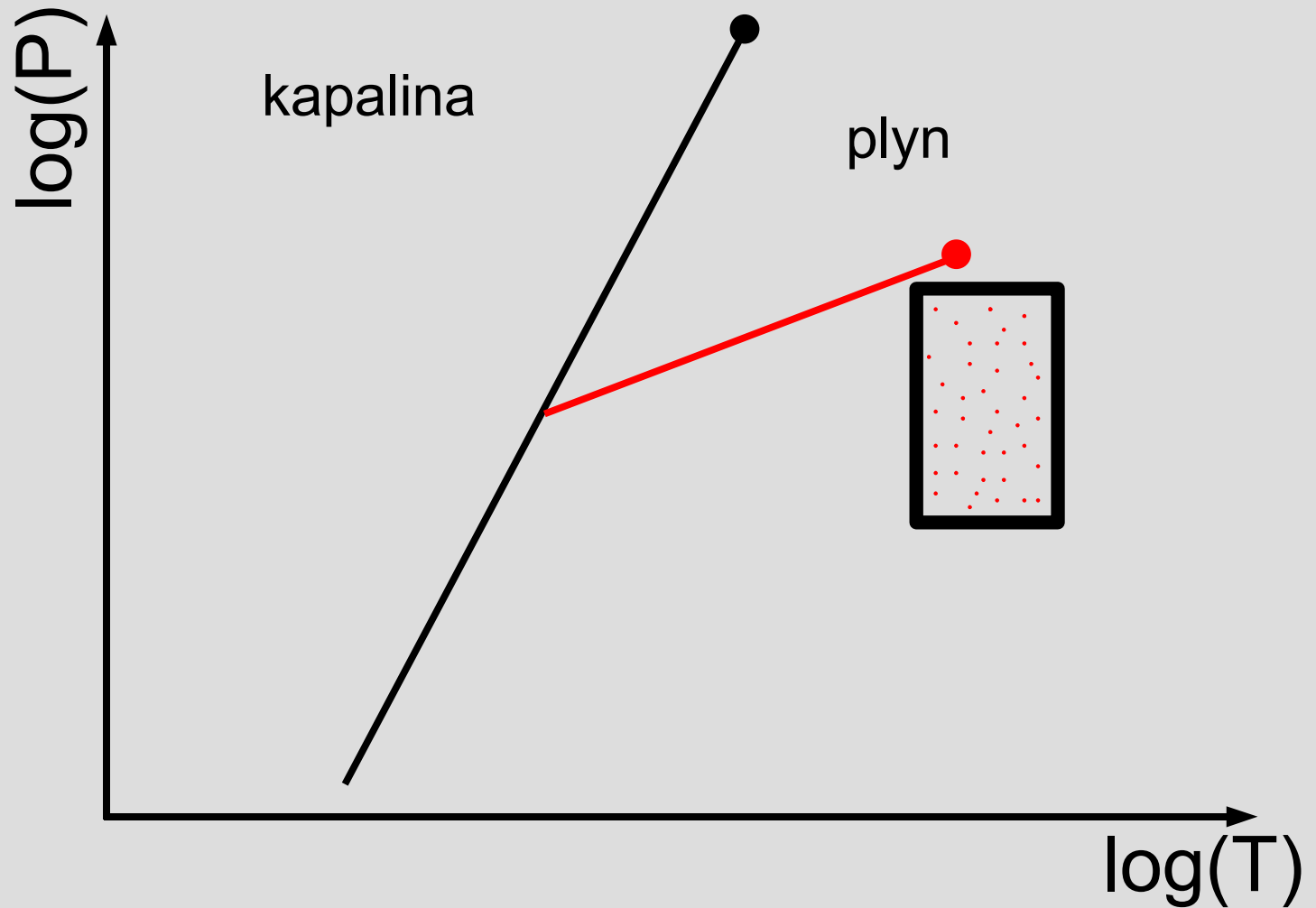
Tvorba klastrů: termodynamický pohled

P-T diagram

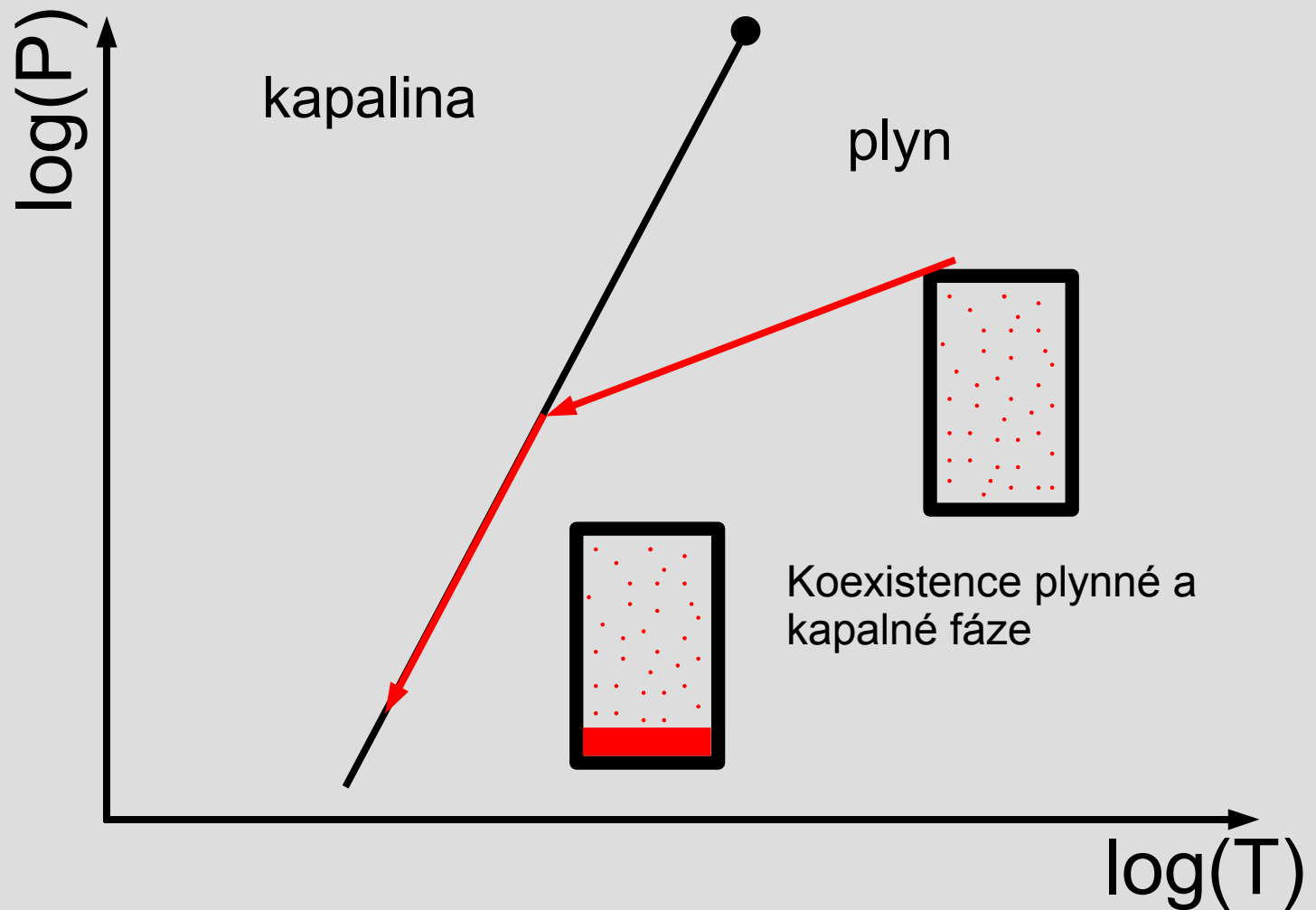
Tvorba klastrů: termodynamický pohled

P-T diagram

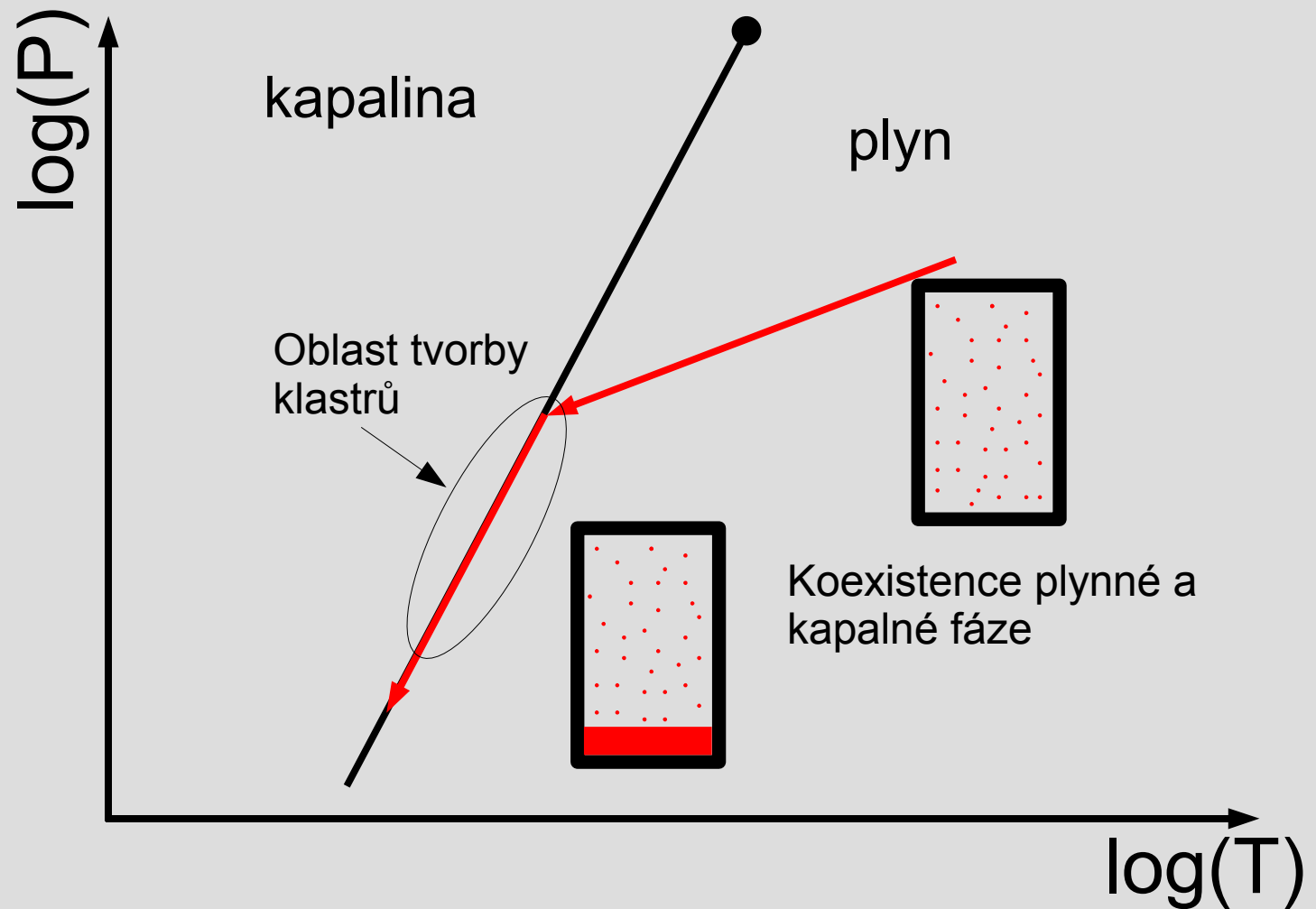
Tvorba klastrů: termodynamický pohled

P-T diagram

termodynamický pohled

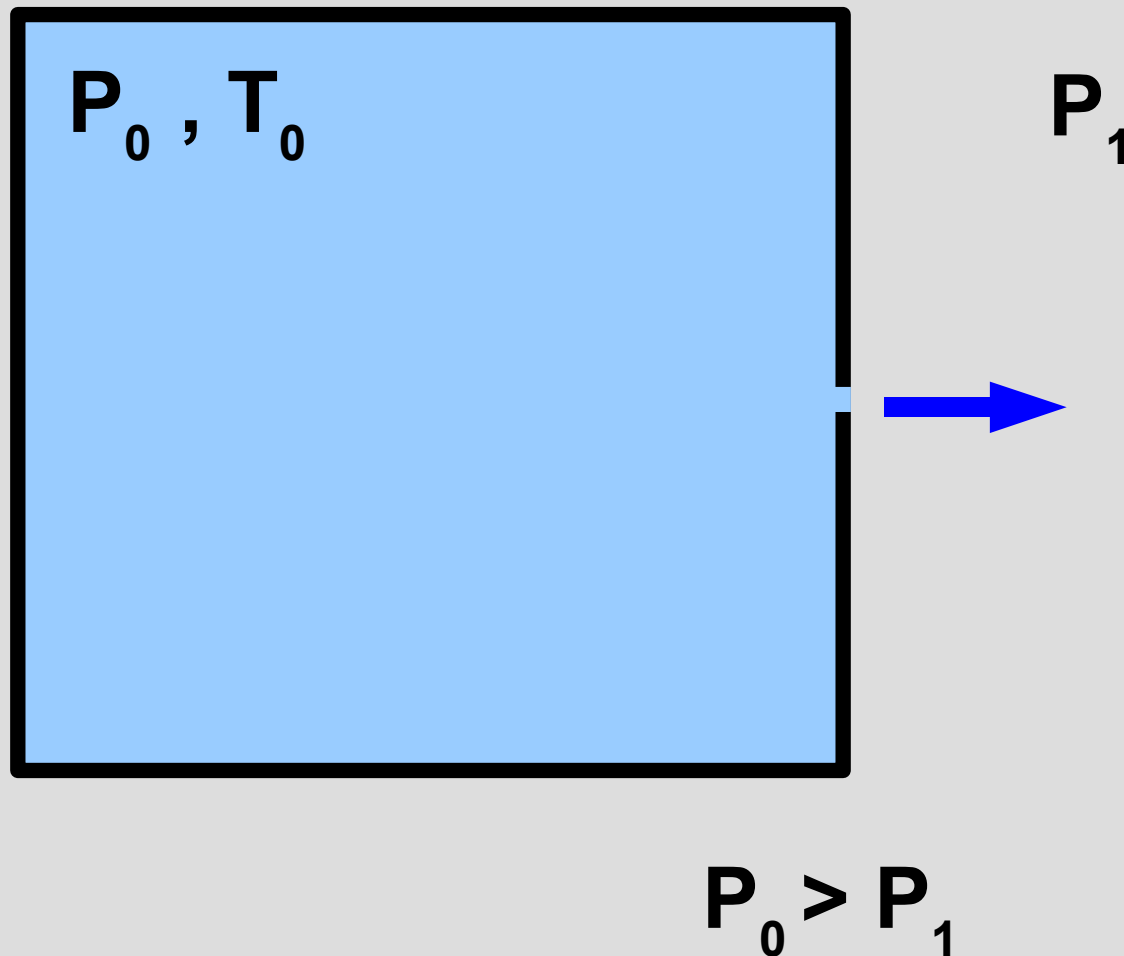
P-T diagram

B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích

B) Tvorba klastrů v supersonických atomových a molekulových paprscích

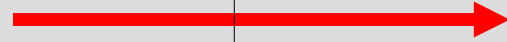

Proudění tekutiny tryskou

Oblast vysokého tlaku

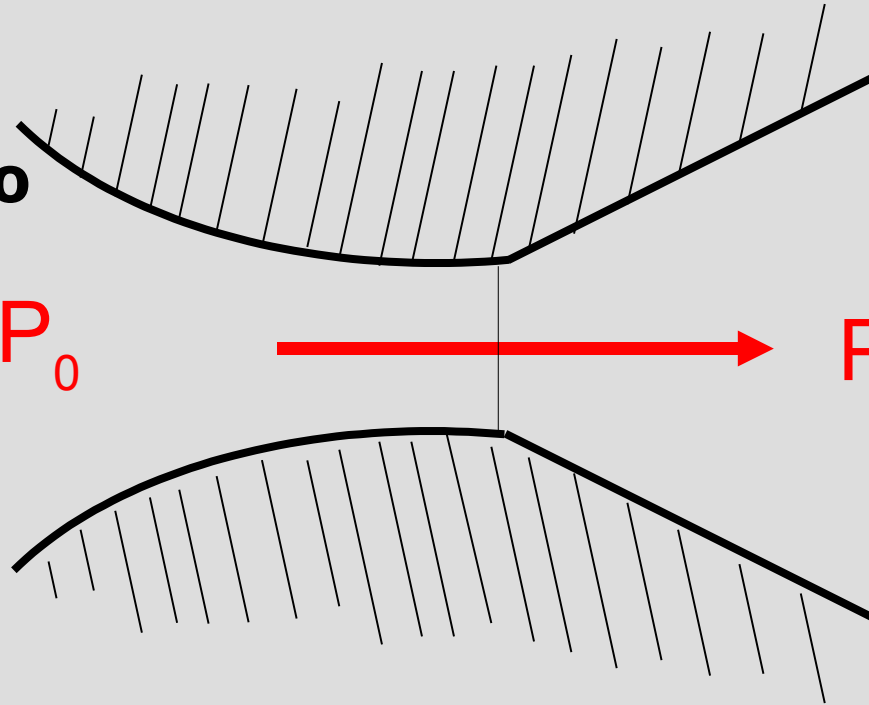
$$v=0, T=T_0$$

P_0

P_1

Oblast nízkého tlaku

Proudění tekutiny tryskou

Oblast vysokého tlaku

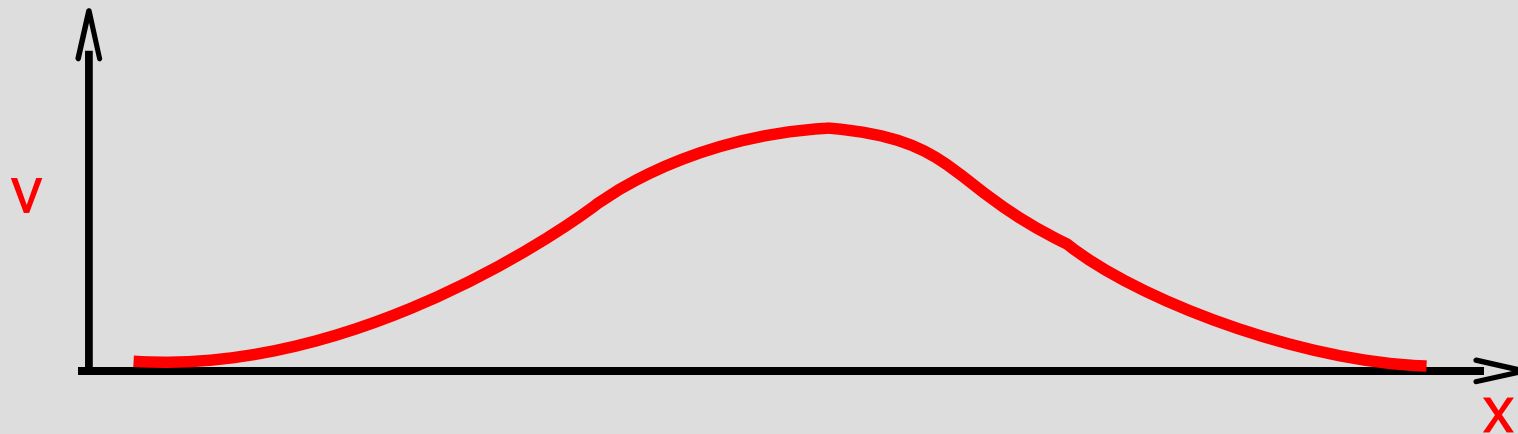
$$v=0, T=T_0$$

$$P_0$$

Oblast nízkého tlaku

$$P_1$$

$$M > 1, T < T_0$$

Proudění tekutiny tryskou

Oblast vysokého tlaku

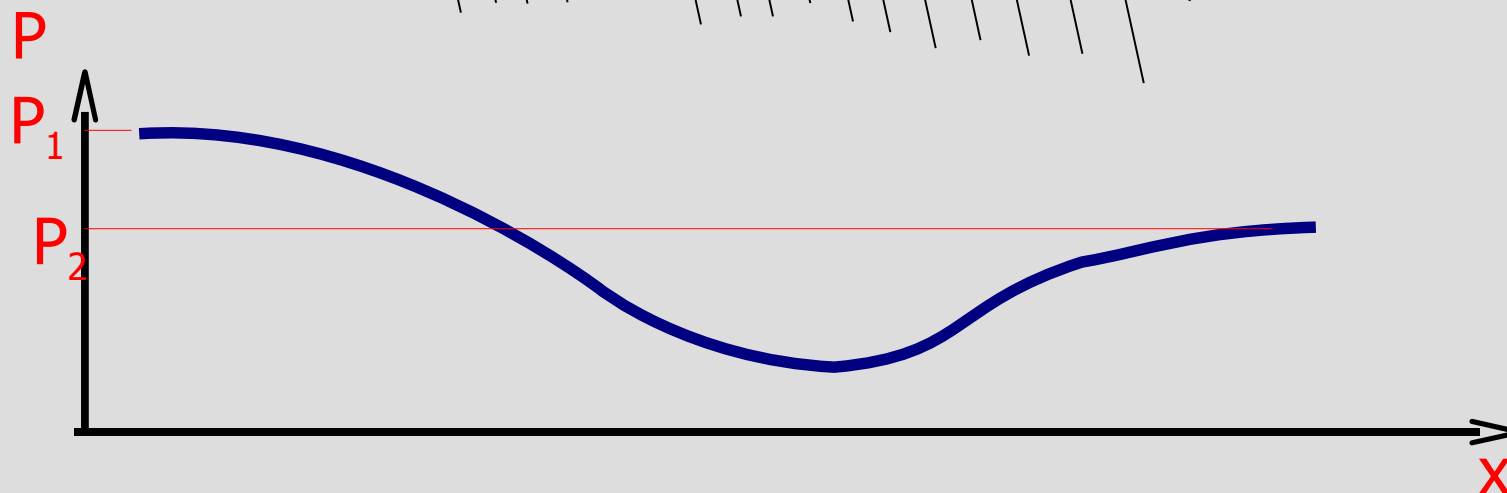
$$v=0, T=T_0$$

P_0

P_1

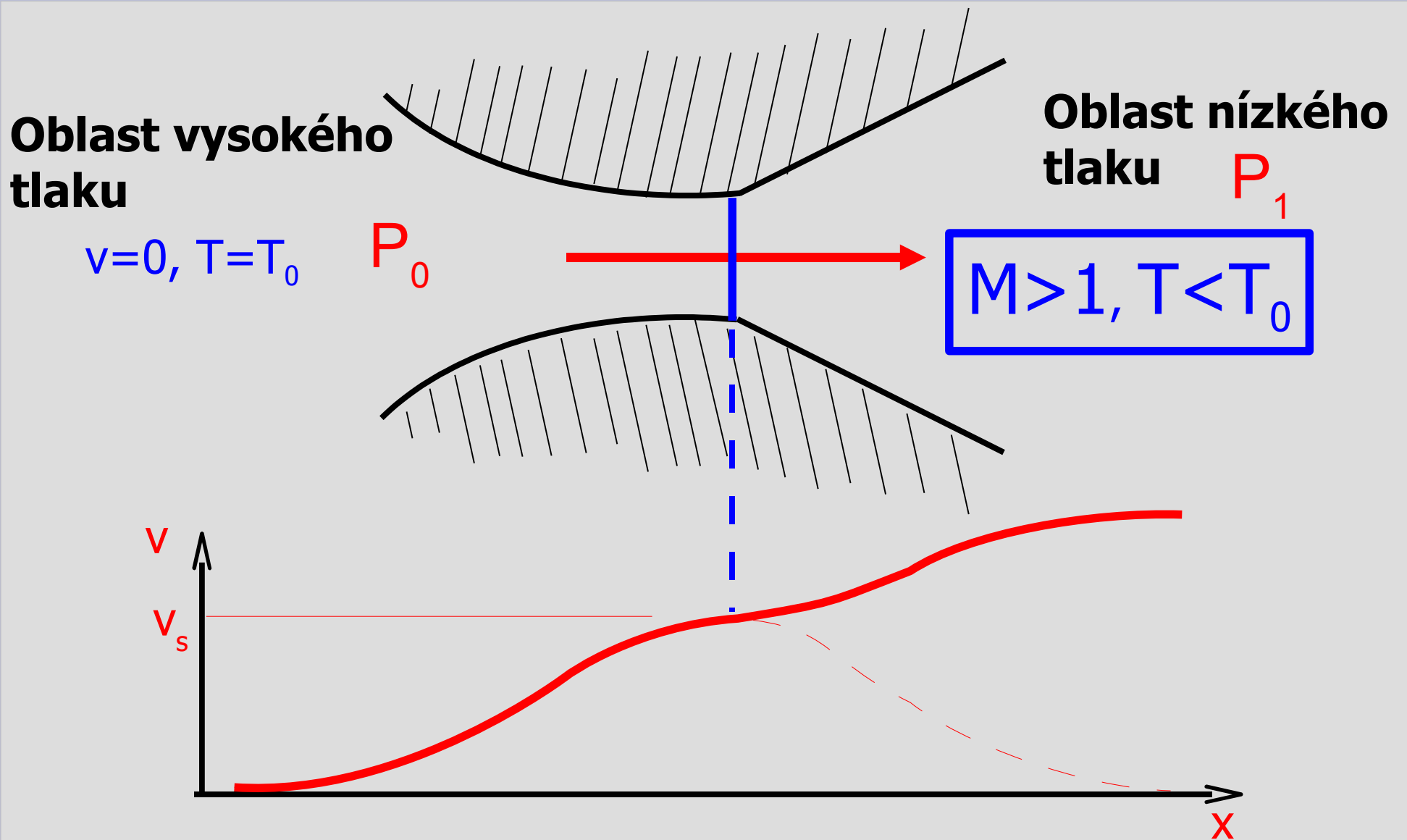
Oblast nízkého tlaku

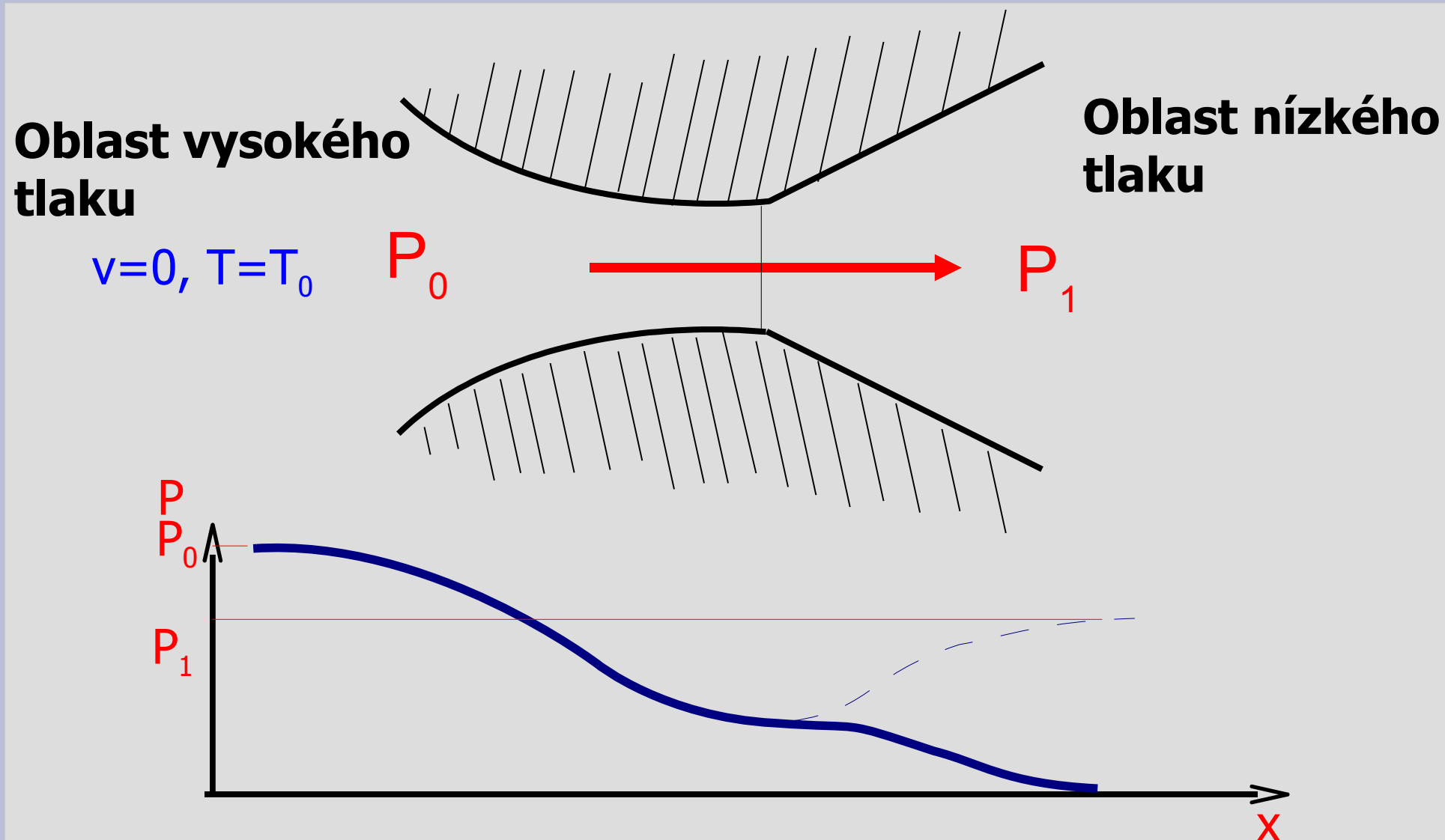
Proudění tekutiny tryskou

přechod k nadzvukovému proudění

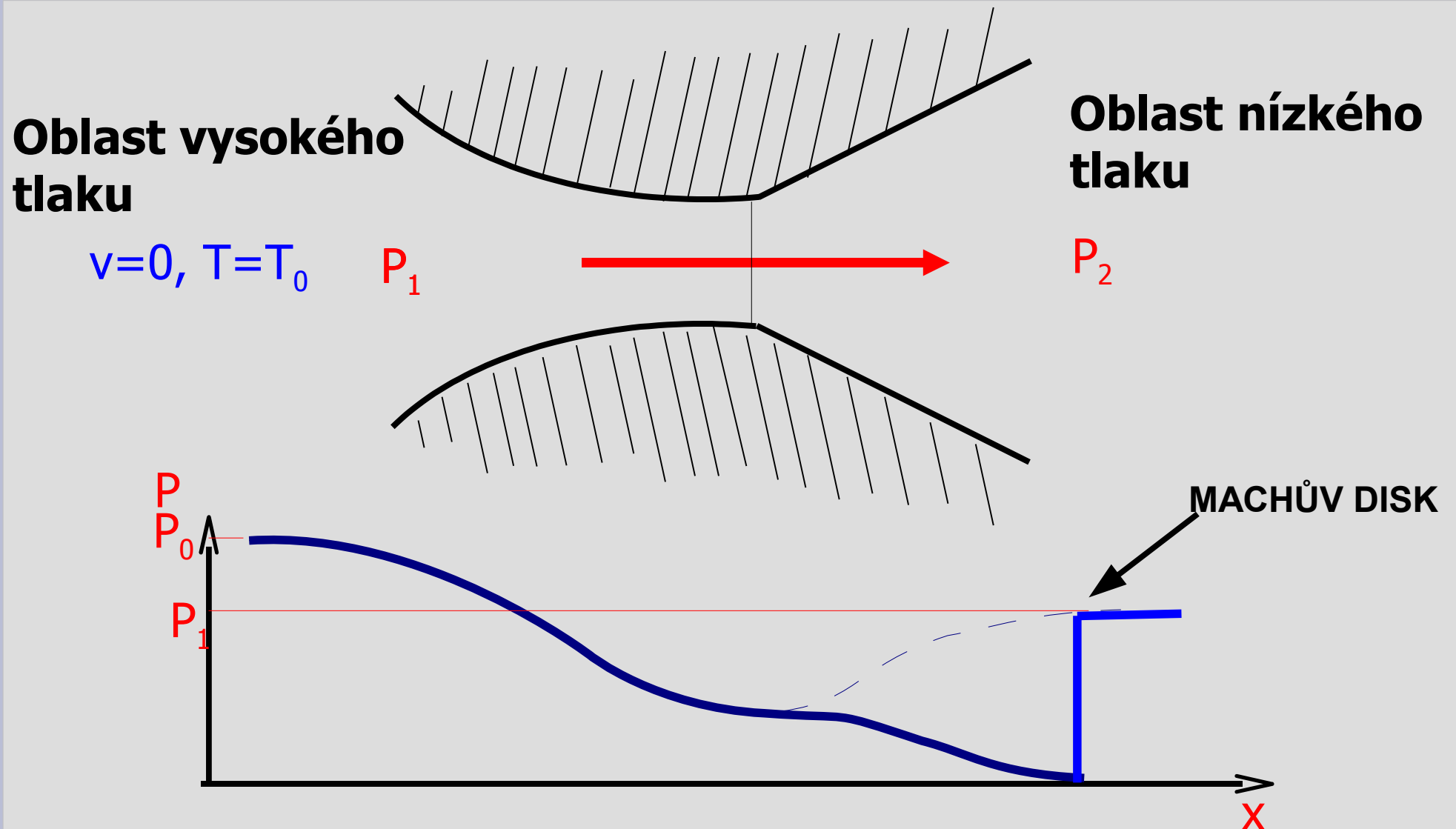
Proudění tekutiny tryskou

přechod k nadzvukovému proudění

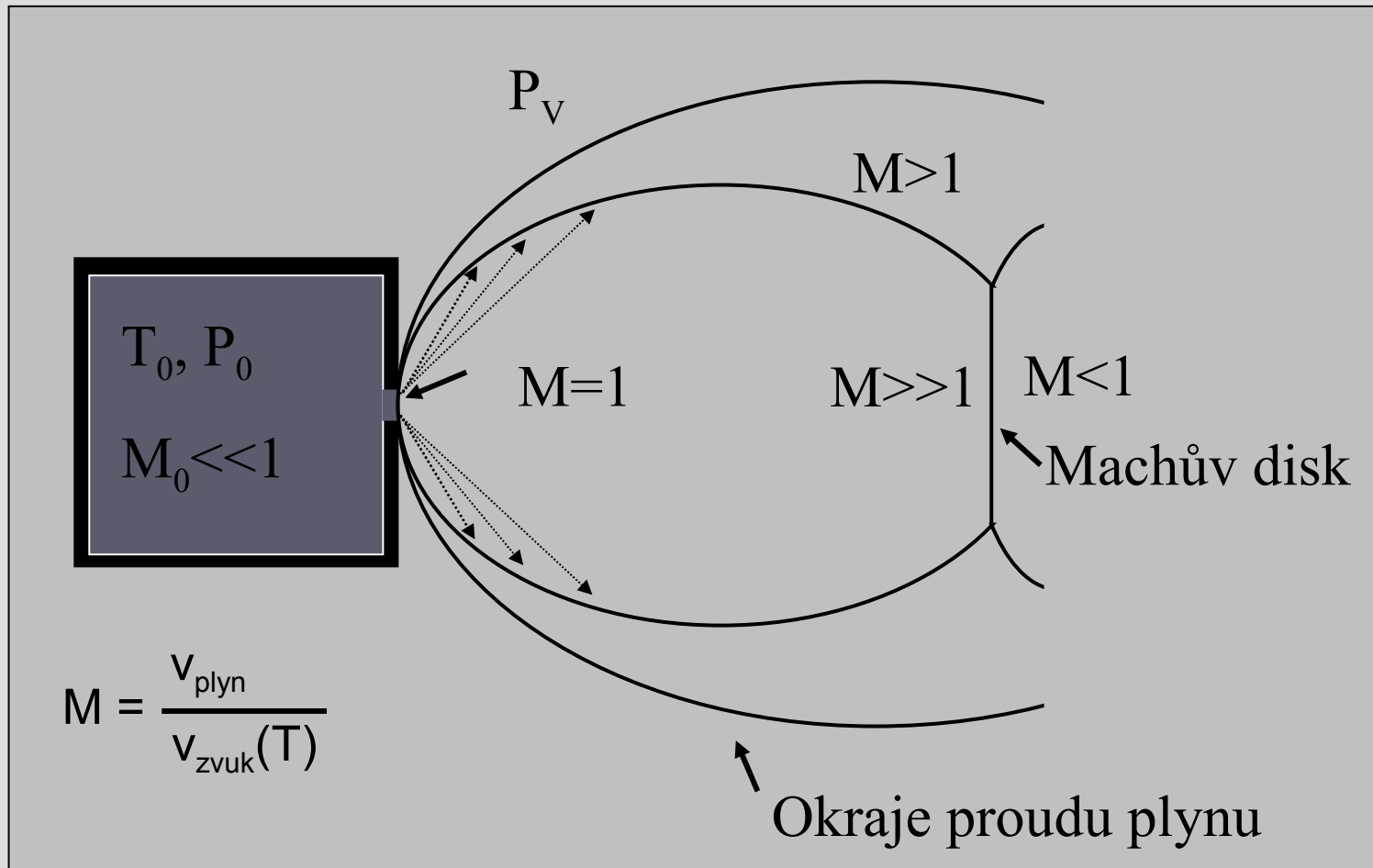

Proudění tekutiny tryskou

vznik Machova disku

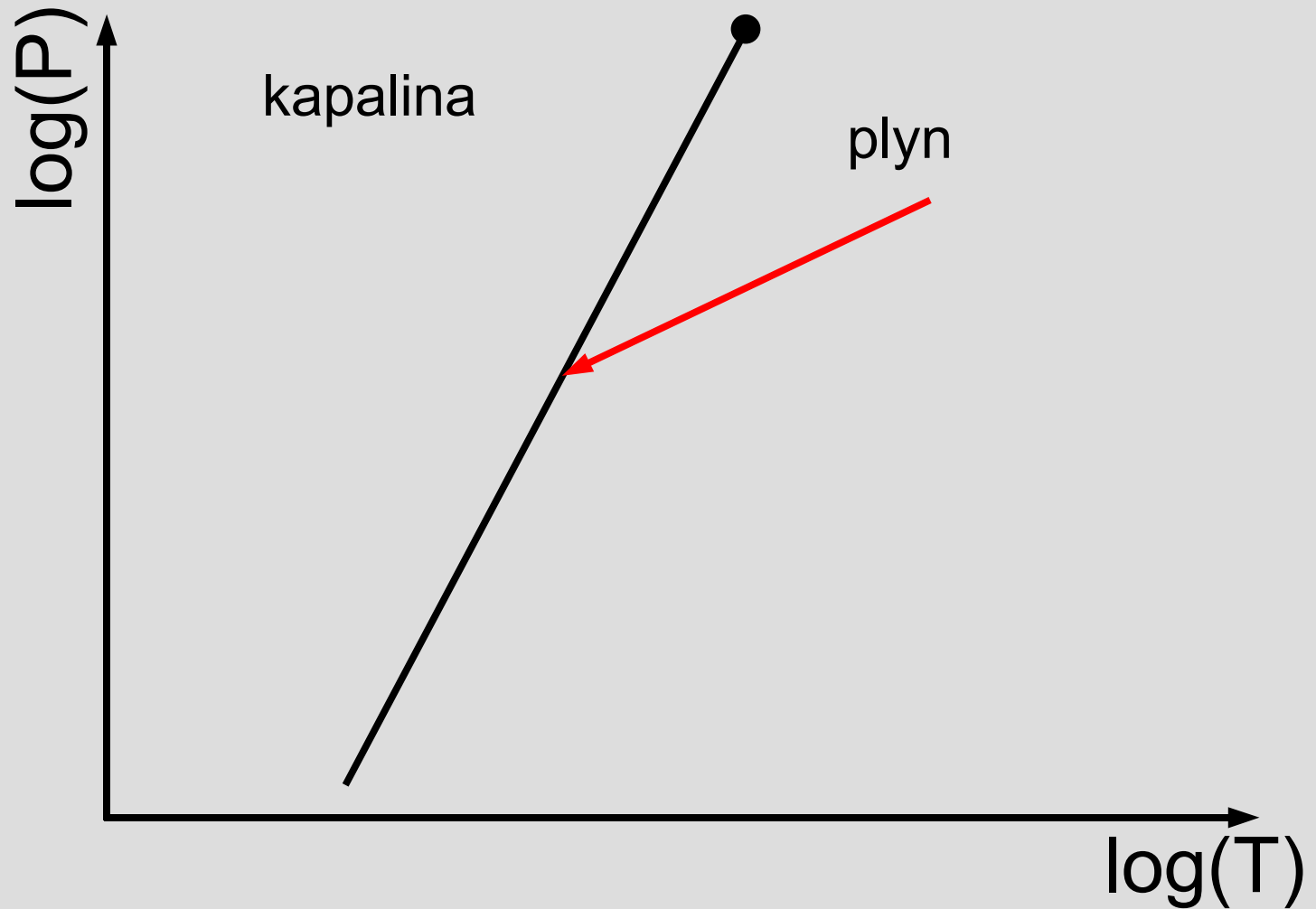
Supersonická expanze volné trysky

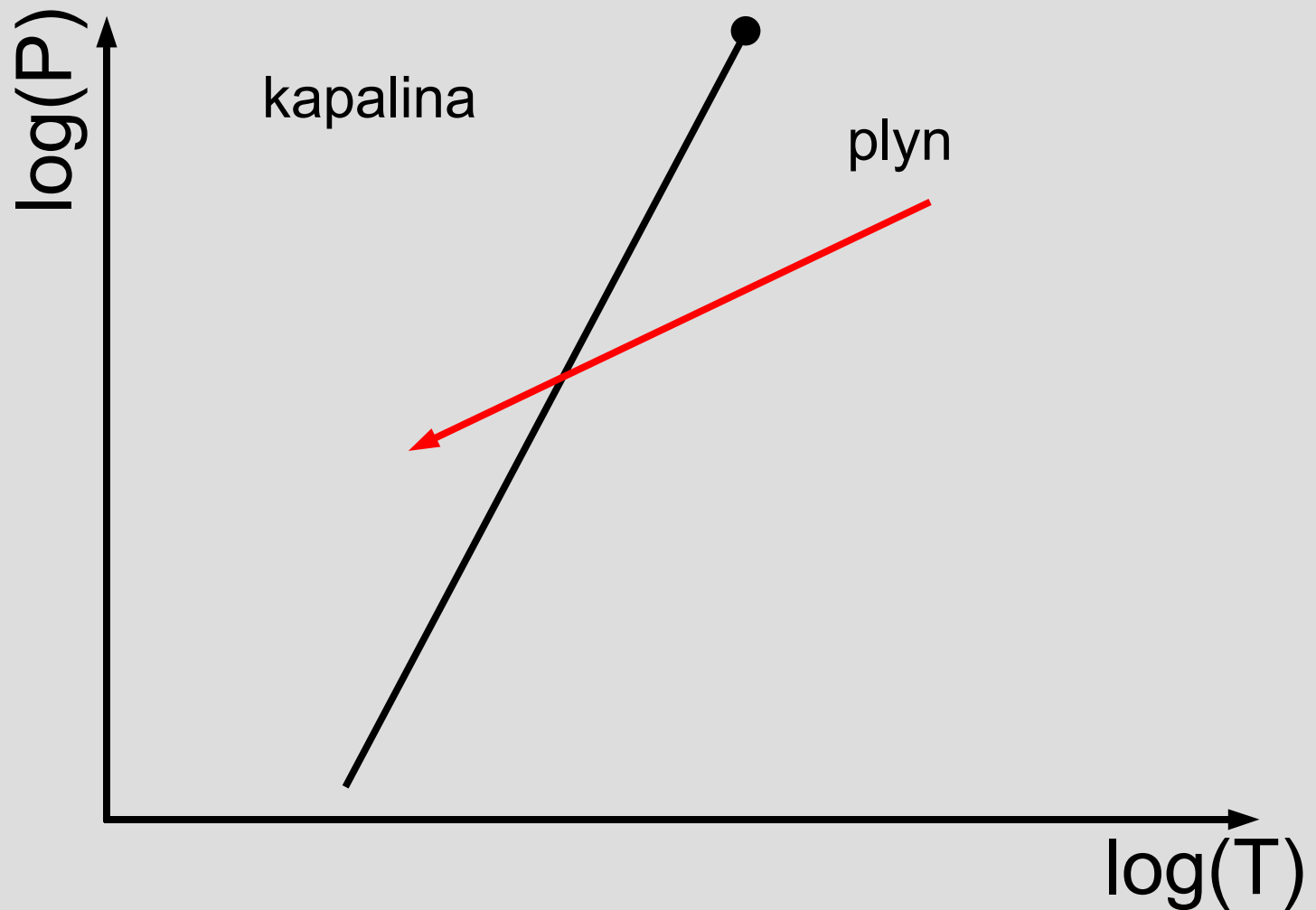
Nerovnovážná termodynamika v trysce: supersaturace

P-T diagram

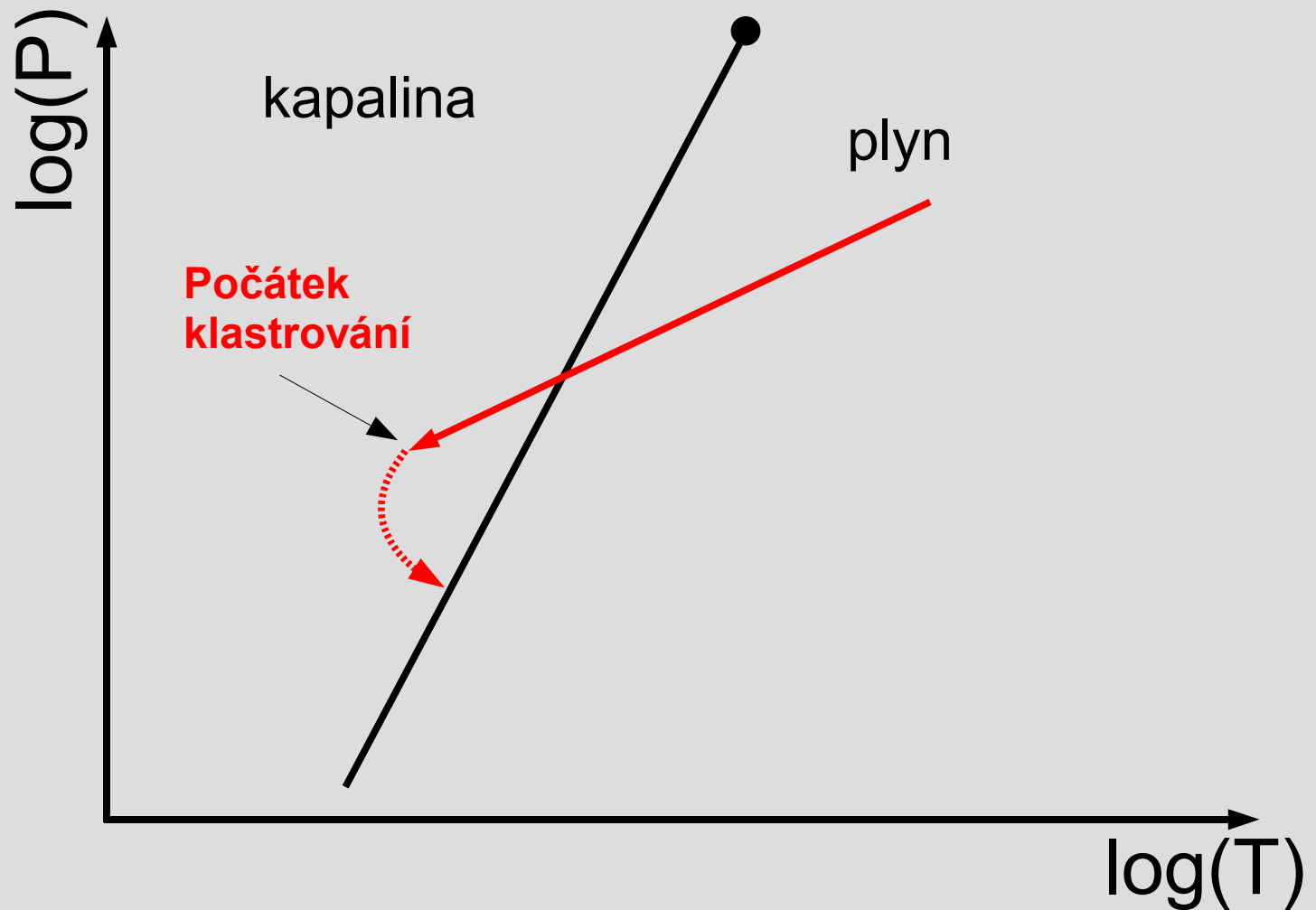
Nerovnovážná termodynamika v trysce: supersaturace

P-T diagram

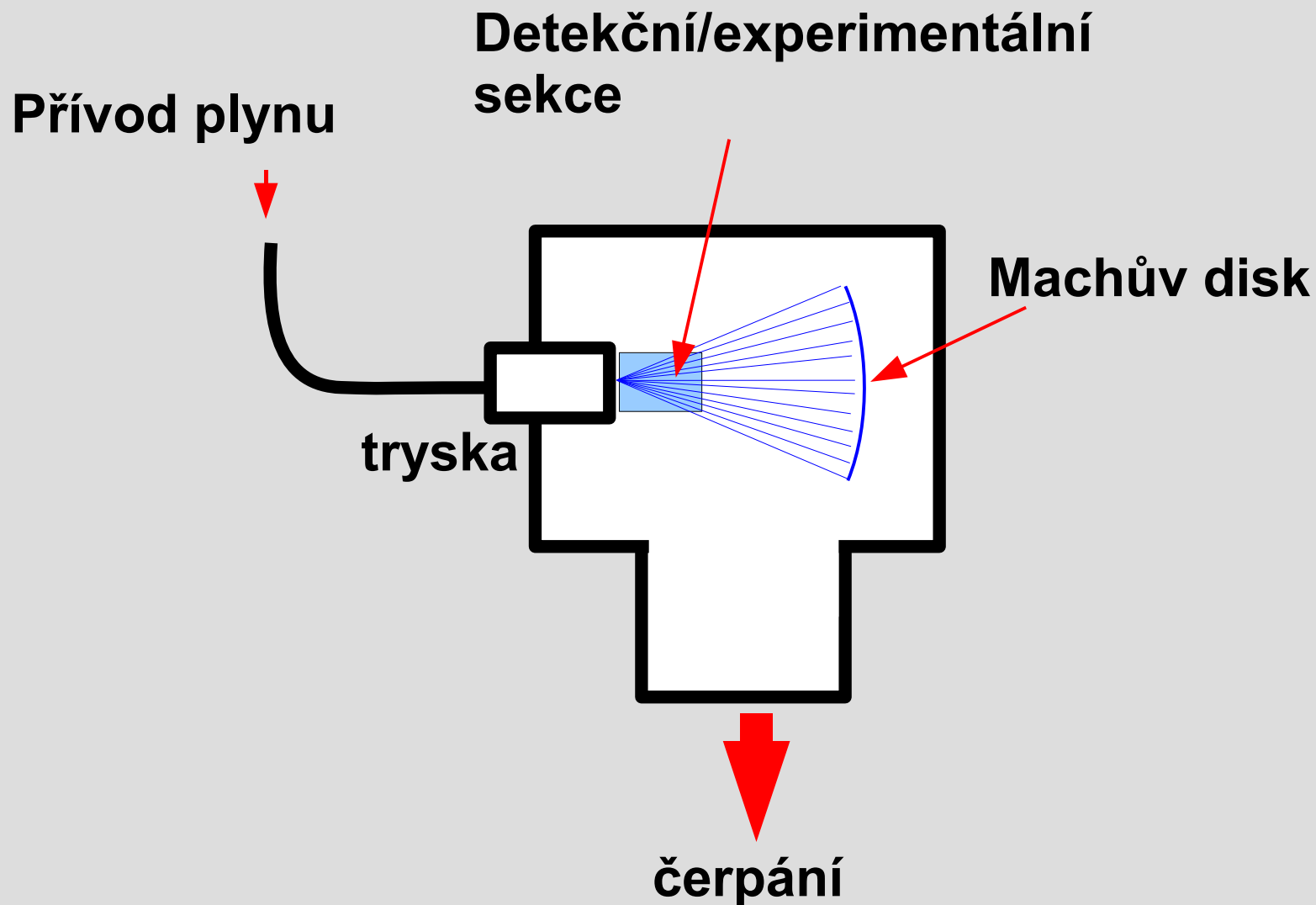
Nerovnovážná termodynamika v trysce: supersaturace

P-T diagram

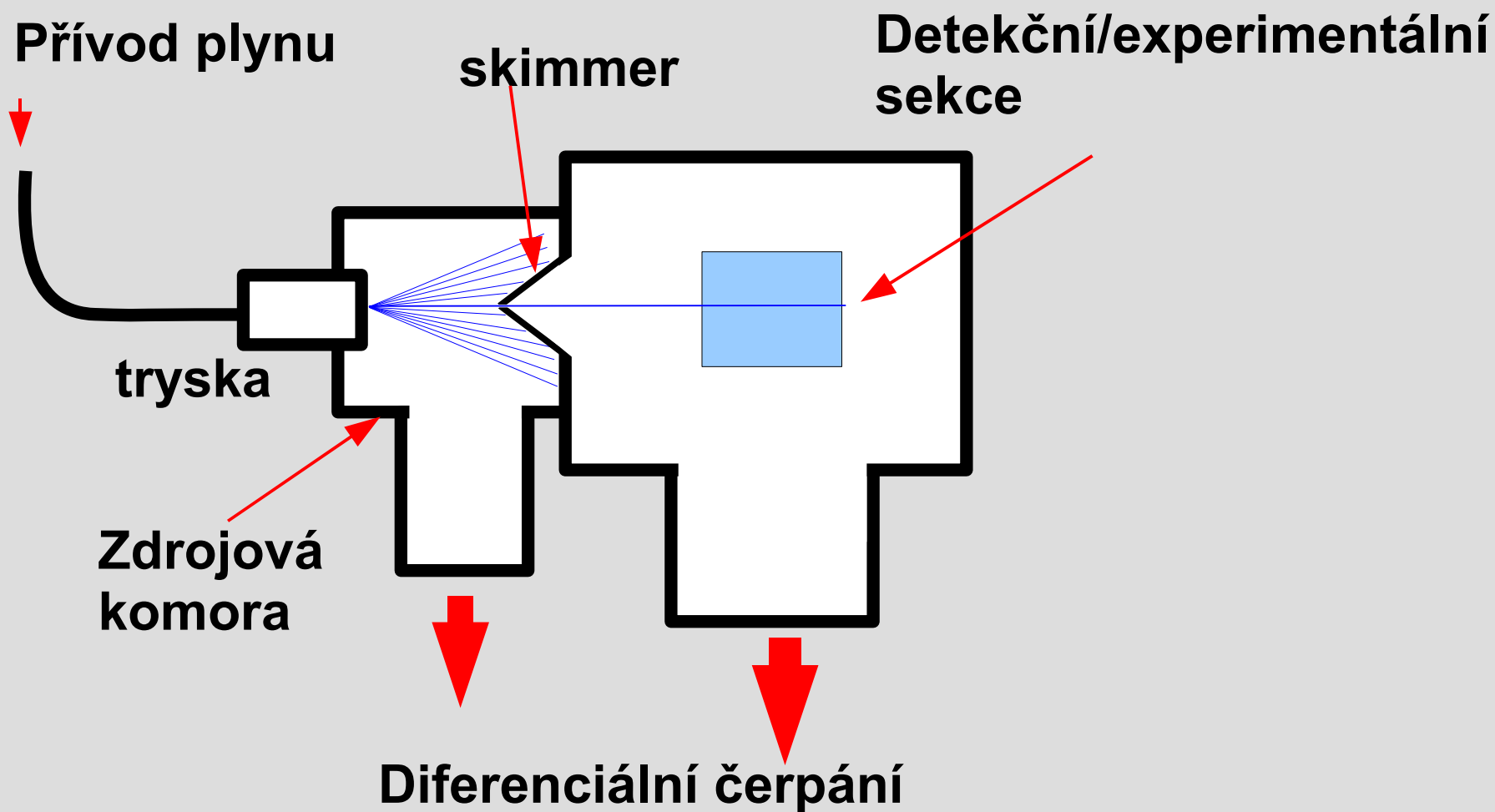
Typická experimentální uspořádání

Volná supersonická expanze

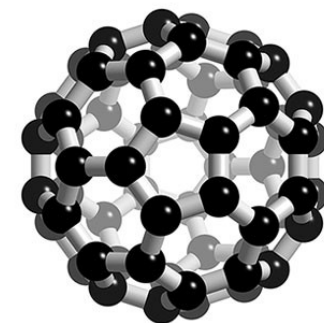
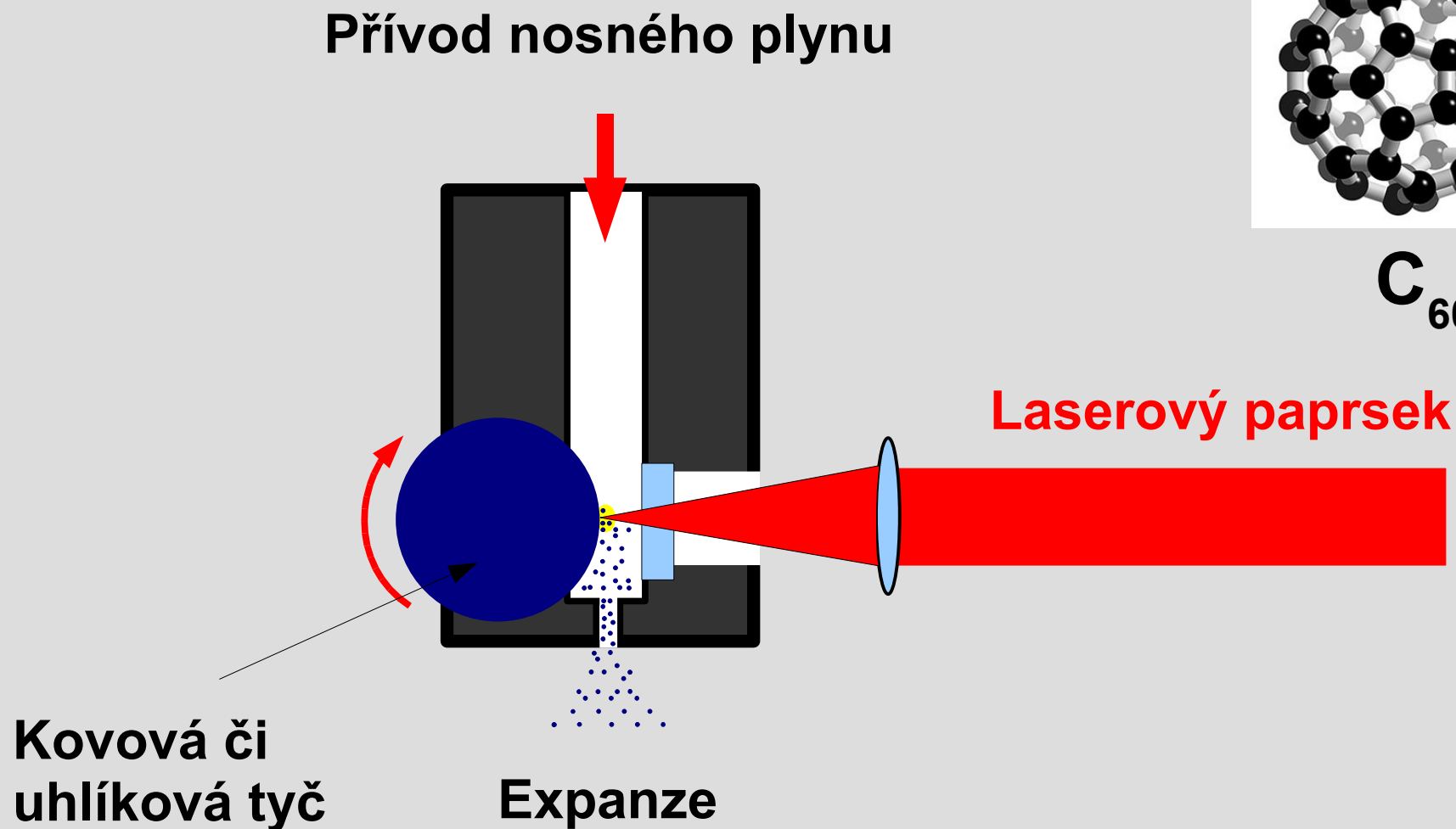
Typická experimentální uspořádání

Kolimovaný molekulový paprsek:

Typická experimentální uspořádání

Ablační zdroj pro kovové a uhlíkaté klastry

C_{60}

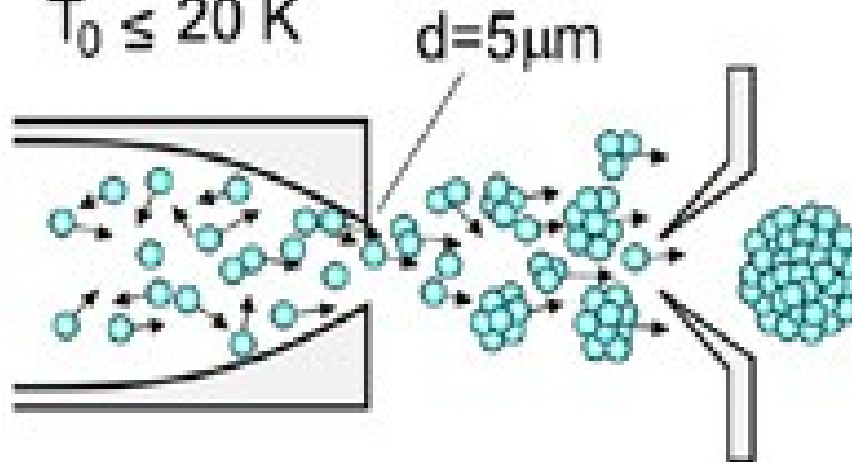
Typická experimentální uspořádání

Zdroj heliových nanokapiček

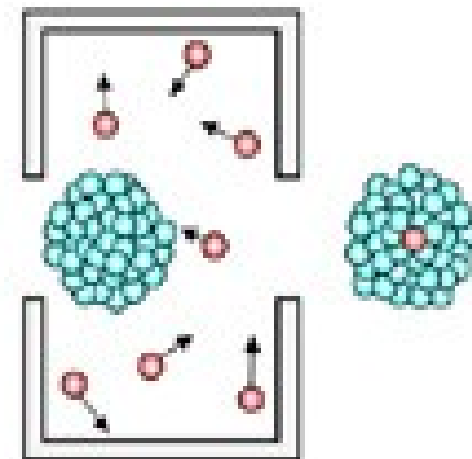
Nízkoteplotní tryska

$$P_0 \geq 20 \text{ bar}$$

$$T_0 \leq 20 \text{ K}$$

Pick-up komůrka

C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích

...záleží na tom co měříme:

Základní charakteristiky molekulového paprsku:

- Teplota expanze**
- rozložení velikostí klastrů**
- hustota paprsku**

**...a hlavně nás většinou zajímá
vnitřní struktura a vlastnosti klastrů**

C) Metody detekce klastrů v molekulových paprscích

Obecně požadujeme:

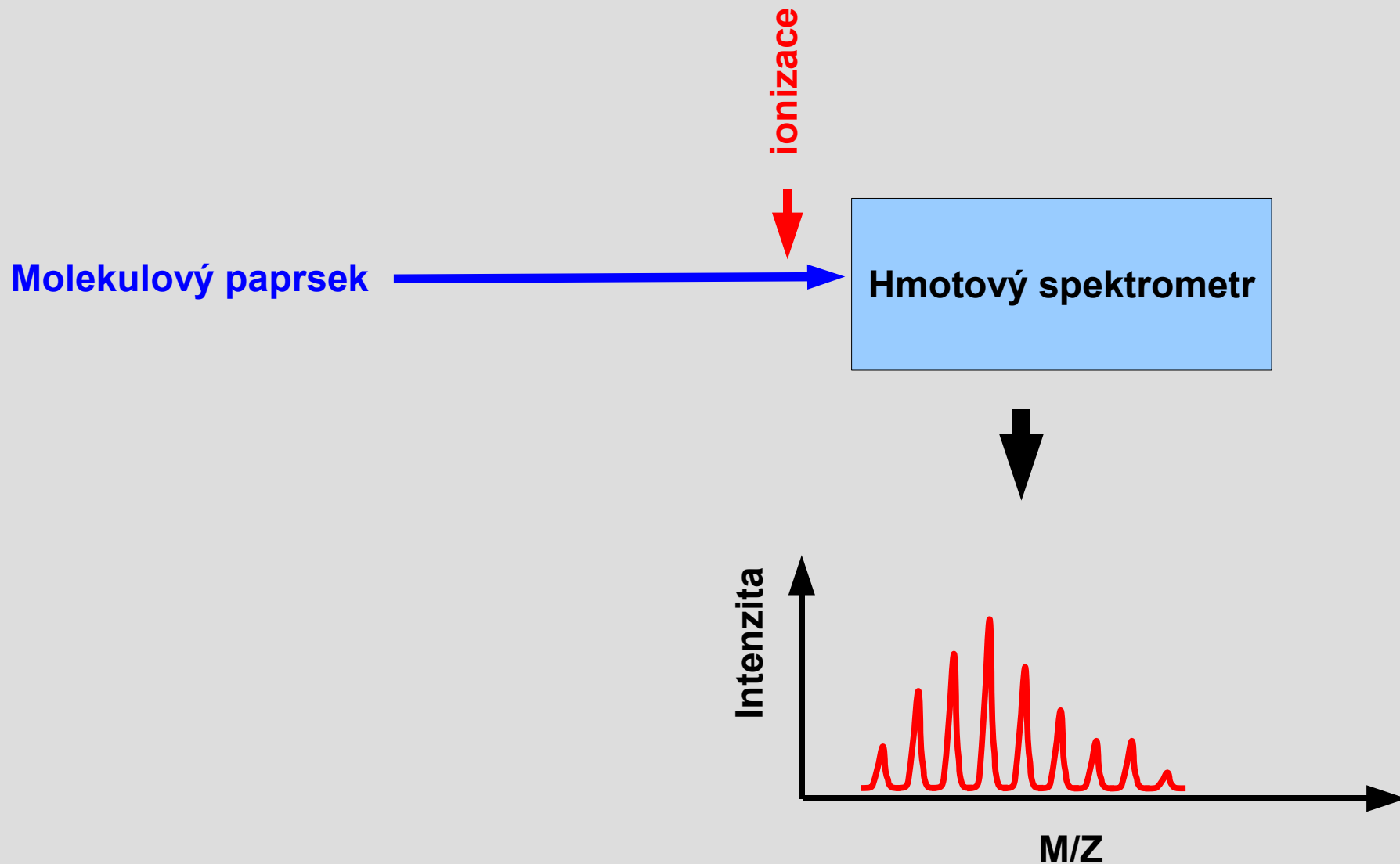
- **vysokou citlivost**
- **imunitu ke zbytkovému plynu**

Nabízejí se metody:

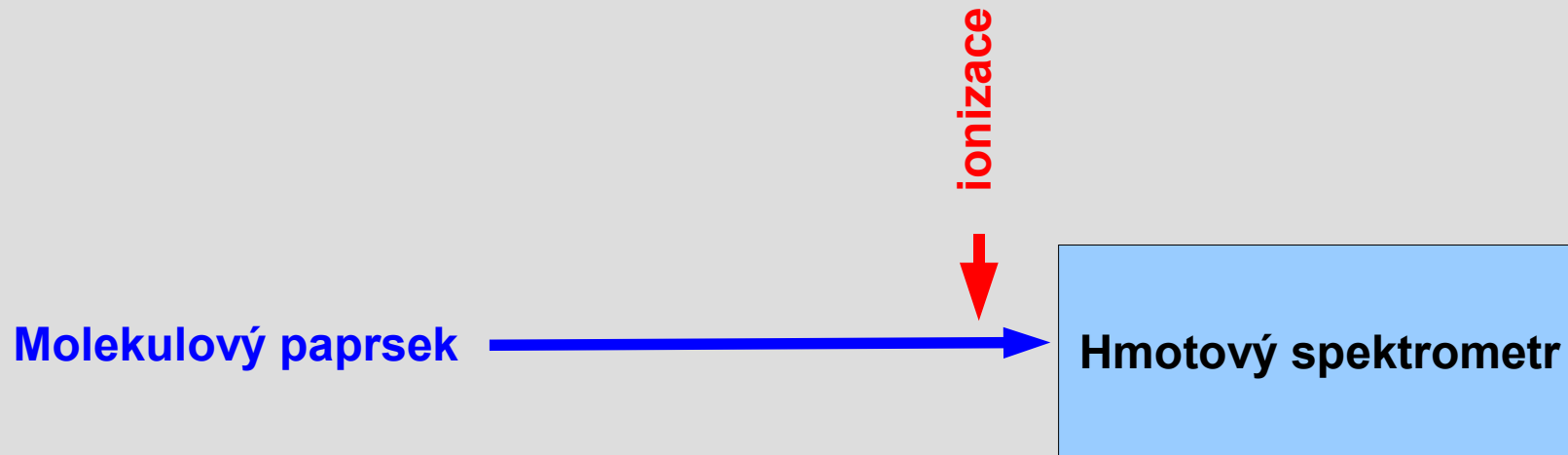
- **Hmotová spektrometrie**
- **Optické metody**
- **Metody zkřížených paprsků**

.....a jejich kombinace

Hmotová spektrometrie

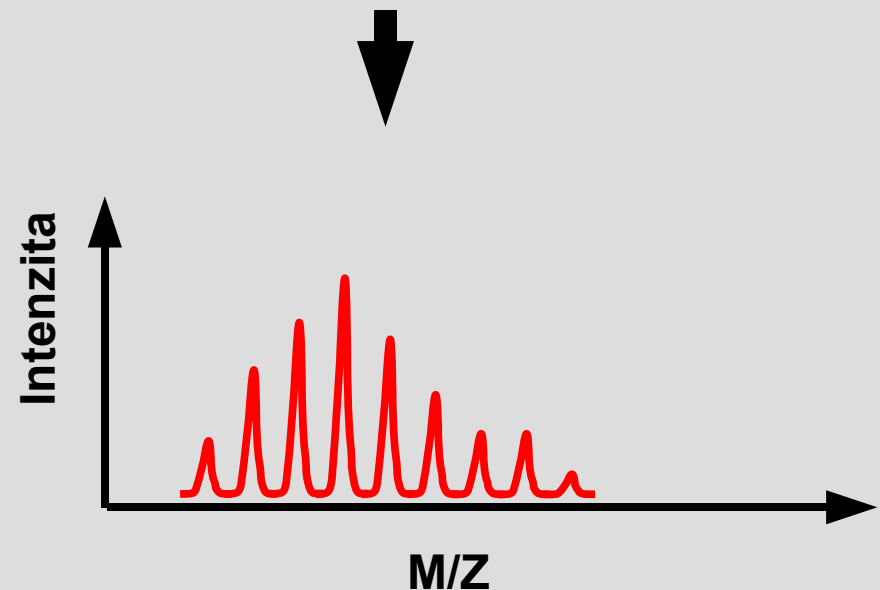

Hmotová spektrometrie

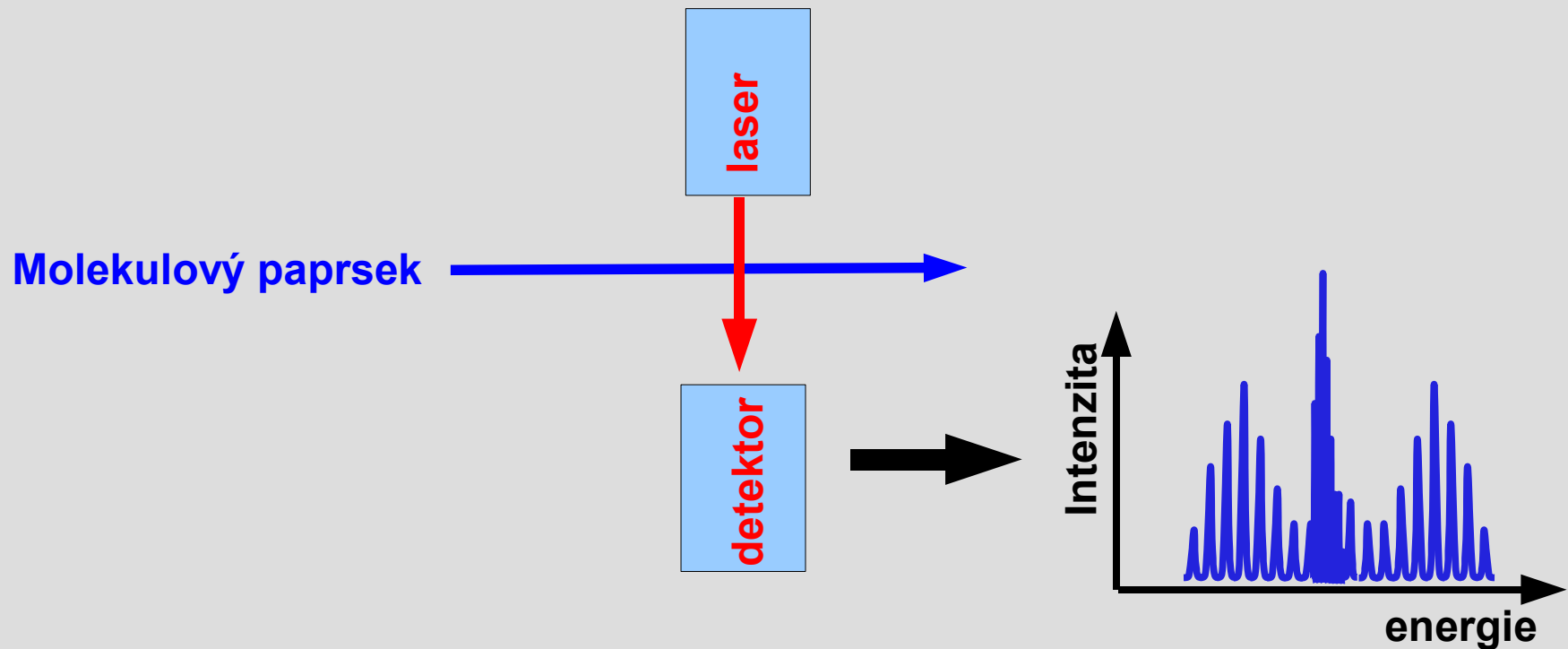

- + vysoká citlivost
- + rozložení velikostí klastrů

- problémy s fragmentací
- neposkytuje informac
o vnitřní struktuře klastrů

Spektroskopické metody:

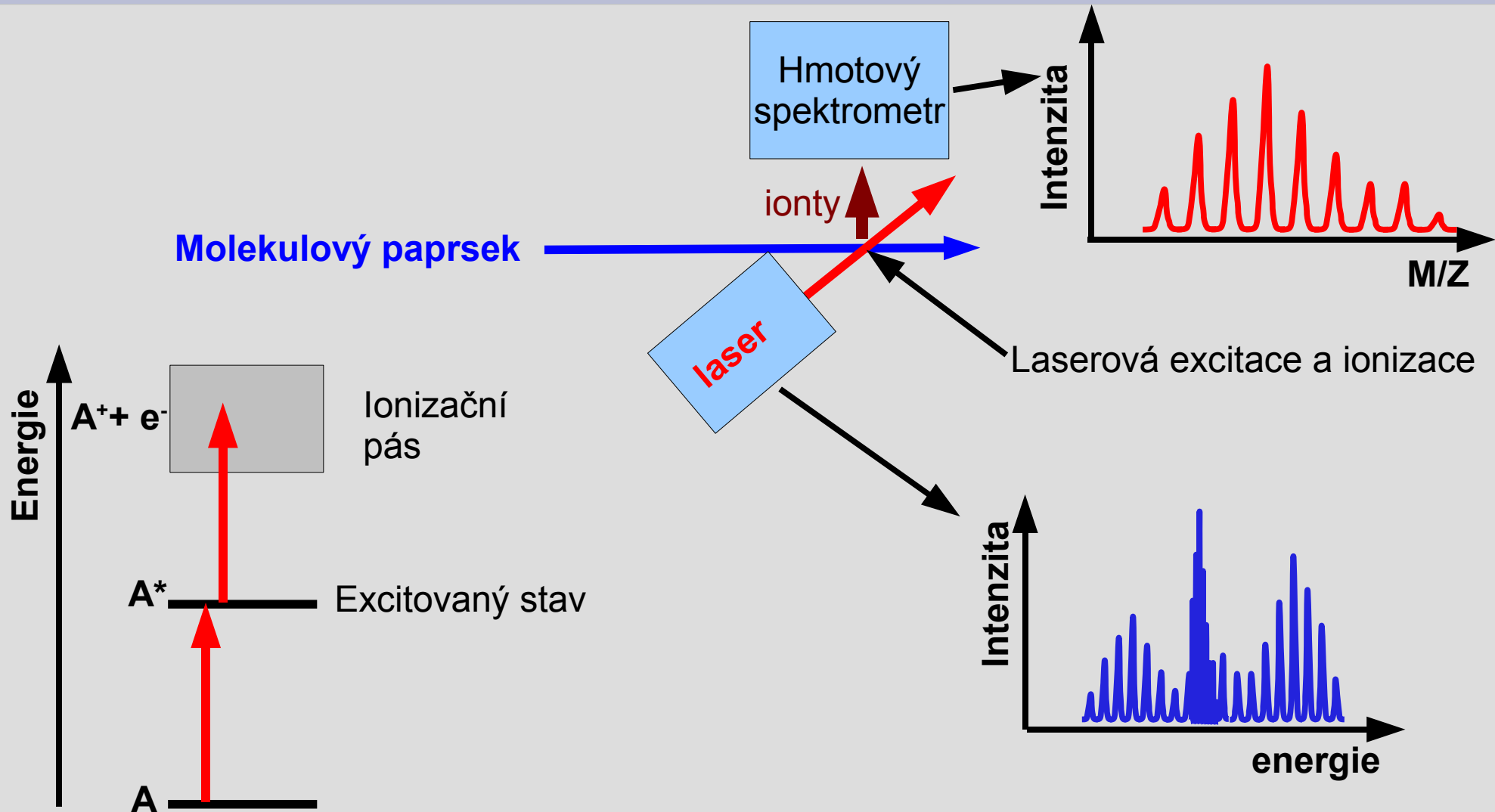

+ dává informaci o struktuře a vnitřních stavech
(elektronické stavy, vibrační, rotační ...)

-často nižší citlivost

-problémy s rozlišením velikostí klastrů

REMPI: kombinace spektroskopie a hmotové spektrometrie

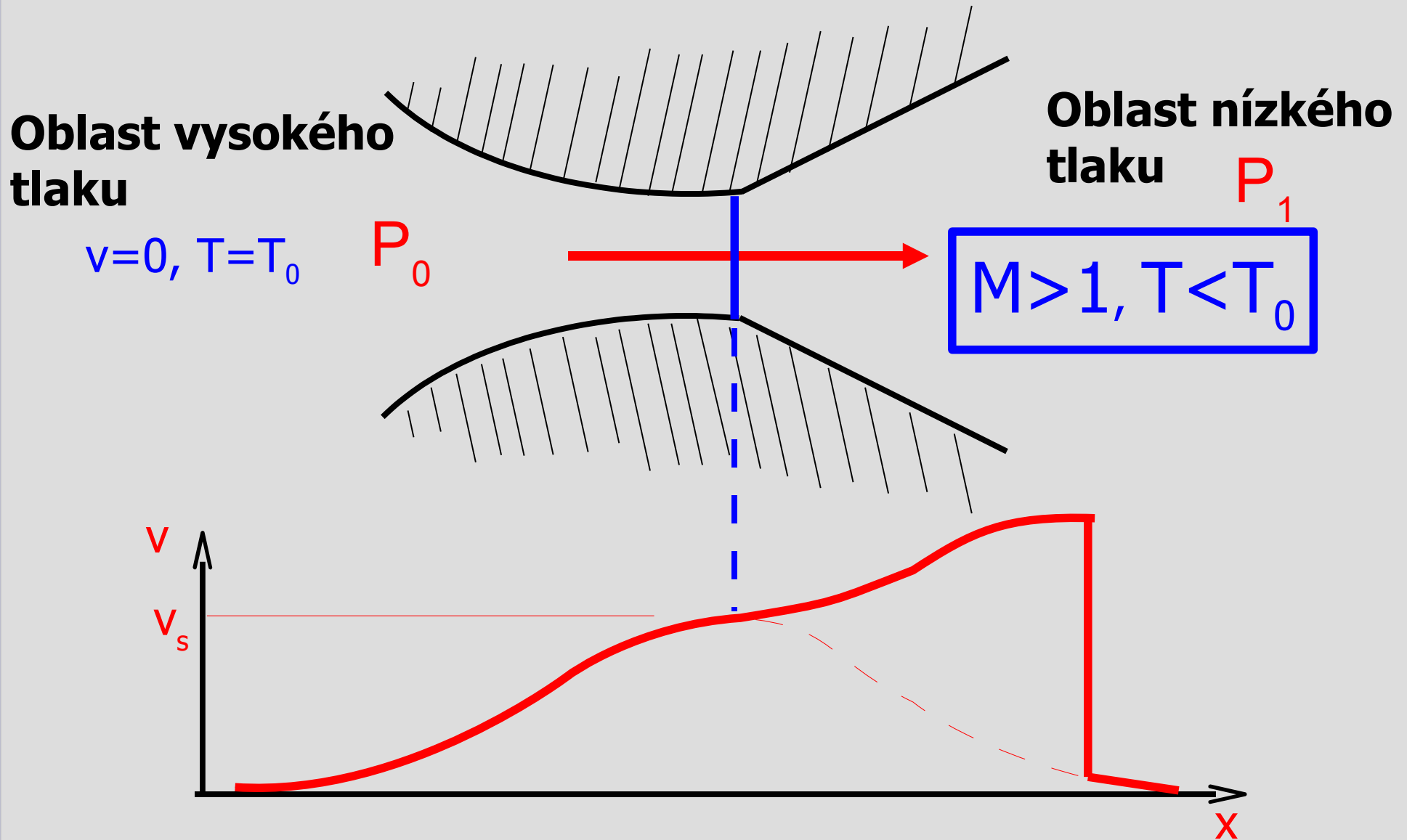
Shrnutí

Supersonické molekulové paprsky poskytují jedinečný nástroj pro tvorbu atomových a molekulových klastrů – izolovaných nanostruktur v plynné fázi

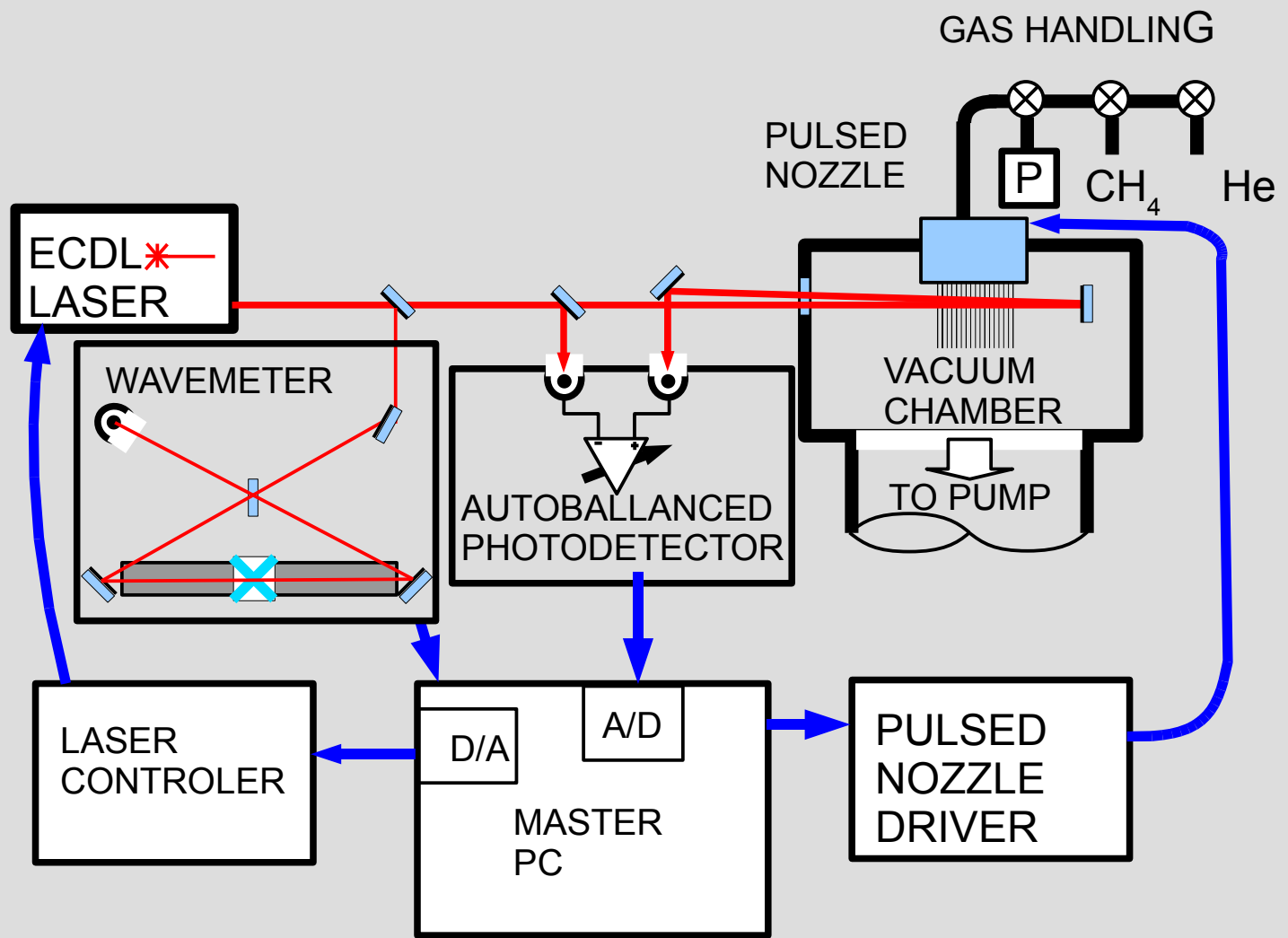

Proudění tekutiny tryskou

vznik Machova disku

Schéma experimentální aparatury

Pulsní supersonická tryska

